

A filmgyártáshoz kapcsolódó közvetett és közvetlen támogatások

Jelige: BXK 454

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
1. A filmtámogatási rendszerek gazdasági indokai Európában	5
2. Kitekintés Európából	6
2. 1. A hollywoodi üzleti modell	6
2. 2. Az ázsiai filmpiac.....	7
3. Közvetlen filmtámogatási rendszerek Európában.....	9
4. Közvetett filmtámogatási rendszerek, adókedvezmények Európában	11
5. A filmgyártás alternatív finanszírozási forrásai Európában.....	13
5. 1. Alternatív finanszírozási megoldások	14
6. Az új filmművészeti közlemény a filmfinanszírozás tükrében.....	16
7. Közép-Kelet-Európa filmtörvényei	20
8. A mozgóképszakmai támogatási rendszer Magyarországon.....	22
8. 1. A magyar film helyzete	22
8. 2. A jelenleg fennálló egyablakos támogatási rendszer kialakulása	24
8. 3. Az MNF és az MMKA működésének összehasonlítása.....	25
8. 4. A Magyar Nemzeti Filmalap	27
8. 4. 1. Az MNF által nyújtott támogatások típusai.....	28
8. 5. Magyar Média Mecenatúra	29
9. A filmalkotás támogatásának adókedvezménye Magyarországon.....	31
10. Üzleti alapú támogatás.....	34
11. A magyar filmfinanszírozás értékelése.....	36
11. 1. Egy lehetséges filmpolitikáról.....	37
Összegzés.....	39
Irodalomjegyzék.....	41

*„A kultúra minden alkotótevékenység összegző ereje:
az emberi értelem társadalmi hasznosítása.”*

Gabriel García Márquez

Bevezetés

Az audiovizuális alkotások, különösen a filmek, fontos szerepet játszanak az európai identitások alakításában, mivel hűen tükrözik az uniós tagállamok és régiók történelmét és különböző hagyományainak kulturális sokféleségét.¹ Az audiovizuális alkotások egyrészt a foglalkoztatás megteremtéséhez komoly lehetőséget kínáló gazdasági javak, másrészt a társadalmainkat tükröző és alakító kulturális javak. Az audiovizuális alkotások közül gyártási költségeik és kulturális jelentőségük miatt kiemelkednek a filmek. A filmgyártás költségvetése jelentősen meghaladja az egyéb audiovizuális tartalmak költségvetését, ezenkívül a filmek gyakran nemzetközi koprodukcióban készülnek, és felhasználási idejük is hosszabb. A forgalmazás korlátozottsága az európai audiovizuális ágazat nemzeti, illetve regionális piacokra való tagoltságából következik. Bár ez Európa nyelvi és kulturális sokszínűségével függ össze, a helyi jelleg az európai audiovizuális művek köztámogatásában is megjelenik; a nemzeti, regionális és helyi finanszírozási programok számos kis gyártó vállalatot támogatnak. Általánosan elfogadott tény, hogy az európai audiovizuális gyártás fenntartásában fontos szerepet játszanak a támogatások, mivel a producerek nehezen teremtik elő kereskedelmi forrásból a filmprojektek elindításához szükséges összeget. A vállalkozásaikhoz és a filmprojektjeikhez társuló magas kockázat, tetézzve az ágazatot jellemző elégtelen nyereséggel, növeli az ágazat állami támogatástól való függőségét. Emellett az európai audiovizuális alkotások közönségének száma is korlátozott, így az audiovizuális alkotások gyártásának európai uniós és tagállami támogatása fontos szerepet játszik a kultúra és alkotókészség kifejezésre juttatásában, valamint az európai kultúra sokszínűségének és gazdagságának bemutatásában.²

Ha filmtámogatási rendszerekről beszélünk, joggal merülhet fel a kérdés: indokolt-e közpénzeket fordítani valamely ország, vagy országok filmiparának támogatására? Az

¹ A dolgozat lezárásának időpontja: 2014. 11. 03.

² http://ec.europa.eu/competition/consultations/2013_state_aid_films/draft_communication_hu.pdf (2014. 11. 03.)

iparágra fordított központi támogatások szükségességét elsősorban kulturális okok indokolják: a nemzeti identitás megtartásának kulcsát a nemzeti nyelvnek, a nemzet hagyományainak, kultúrájának, Európára vetítve pedig a nemzetek kulturális sokszínűségének fenntartása, ápolása jelentheti. Ezért fontos közvetítő eszközként a nemzeti, illetve európai mozgóképipar fenntartása és fejlesztése.³

A továbbiakban a tágabb értelemben vett⁴ filmgyártáshoz kapcsolódó finanszírozási kérdésekkel foglalkozom, különös tekintettel az európai, illetve a hazai közvetett és közvetlen támogatások rendszerére, szerepére és azok indokaira. Dolgozatomban elsődlegesen a különböző finanszírozási módok leírására, bemutatására törekszem, feltárva egyúttal a témához kapcsolódó gazdasági, jogszabályi és társadalmi folyamatok, jelenségek egymás közötti kapcsolatait, az egyes tényezők egymásra gyakorolt hatását, a változások menetét, irányát, típusát, mindezek törvényszerűségeit. Célom, hogy a hazai filmfinanszírozáshoz kapcsolódó törvényeket, egyéb jogforrásokat, illetve intézményeket az egyszerű tartomelemzésen túl egyfajta forráskritikai módszerrel a témában íródott művekkel vizsgáljam. A téma specifikus voltából adódóan a főbb elméleti keretek meghatározása elengedhetetlen: a dolgozat először áttekinti a finanszírozási alapfogalmakat, ezután a finanszírozási módszerek vizsgálata következik, külön tárgyalva az egyes módszerek tiszta formáit.

Dolgozatom egyik alapfeltevése, hogy a tágabb értelemben vett filmgyártás közjóság, amely igényli a közvetett és közvetlen támogatásokban megnyilvánuló kormányzati kezelést. A téma aktualitását a magyar filmtámogatási rendszer 2010. évtől kezdődő reformja adja. Ahhoz azonban, hogy megalapozottan értékeljük a hazánkban zajló változásokat (az intézményrendszer és a finanszírozási csatornák átalakítását), elengedhetetlen a nemzetközi környezet, a nemzetközi modellek vizsgálata, valamint a közvetett és közvetlen támogatások lehetséges formáinak a rendszerezése. A jogtörténeti és jogösszehasonlító elemzéseken alapuló kutatásaim során kitérek az alternatív finanszírozási megoldásokra, az üzleti alapú támogatásokra is, melyek álláspontom szerint elősegíthetik a filmtámogatási rendszerek működőképességét. Kutatási eredményeim alapján az európai és a magyar finanszírozási rendszer sajátosságainak, kihívásainak a meghatározását követően egy lehetséges filmpolitika forgatókönyvét is bemutatom.

³ <http://www.filmtett.ro/cikk/2643/filmipar-europaban-europai-filmtamogatasi-rendszerek-3-resz> (2014. 11. 03.)

⁴ Jelen esetben filmgyártás gyűjtőfogalom alatt az alábbi fogalmak értendők: forgatókönyvírás, a terv fejlesztése, előkészítés, forgatás, utómunka, forgalmazás, archiválás.

1. A filmtámogatási rendszerek gazdasági indokai Európában

A támogatási rendszerek létrehozásának kulturális okai mellett a gazdasági indokok is szerepet játszottak. Egy film ugyanis nemcsak kulturális, művészeti termék, hanem kereskedelmi termék is, és mint ilyen, előállítására, értékesítésére a piaci törvényszerűségek jelentős hatással vannak. A fokozottabb állami szerepvállalást a film kulturális jellege mellett annak kereskedelmi termék jellege is indokolja, ugyanis a magas előállítási költségekkel szemben álló potenciális bevételek miatt az európai országok döntő többségében gyártott filmprodukciók megtérülési pozíciói igen kedvezőtlenek. Ennek oka a filmek piaci korlátjaiban keresendő, melyek két csoportra oszthatók. Az elsődleges piaci korlátot a nyelvi határok jelentik, ugyanis a kis lélekszámú országok nem tudnak versenyezni a nézőszámok terén Kínával, Indiával, az Amerikai Egyesült Államokkal vagy Oroszországgal, vagyis az ezekben az országokban gyártott produkciók iránti kereslet mértéke – más ágazatok termékeinek, illetve az említett országok filmjeinek keresletével összehasonlítva – lényegesen alacsonyabb. A másodlagos piaci korlátot az amerikai hegemonia jelenti. Szinte valamennyi európai országban probléma az amerikai filmek nemzeti filmekhez viszonyított magas aránya a televíziókban, mozikban. Az európai támogatási rendszerek a fenti okok miatt jöttek létre és felölelik az audiovizuális iparág teljes vertikumát a gyártástól a terjesztésig, a képzést, a szakmai rendezvényeket és az iparág infrastrukturális hátterét. Már a film őskorában, az 1920-as években is megjelentek olyan protekcionista eszközök (vetítési kvóták, extra adók a bemutatott amerikai filmek után) az egyes európai államokban, melyekkel saját filmiparukat védték a „betolakodó” amerikai filmekkel szemben. Ebből a nézőpontból úttörőnek számít Németország, az Egyesült Királyság, Olaszország és Magyarország. Az elfogadhatónak mondható piacvédő eszközök mellett voltak azonban más, a 20. század első felében megjelenő intervenciók is (a magyar Tanácsköztársaság, a Szovjetunió, az olasz fasiszta rendszer, a német nemzetszocialista rezsim, a Franco rezsim Spanyolországban), melyek a filmipar teljes, vagy részleges államosítását valósították meg.⁵ A legfontosabb támogatási rendszerekhez sorolható napjainkban az Eurimages, a Kreatív Európa, a European Film Commissions Network, illetve a European Film Promotion.⁶

⁵<http://www.filmtett.ro/cikk/2643/filmipar-europaban-europai-filmtamogatasi-rendszerek-3-resz> (2014. 11. 03.)

⁶http://filmalap.hu/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=38&Itemid=57 (2014. 11. 03.)

2. Kitekintés Európából

2. 1. A hollywoodi üzleti modell

Az esztétikai és művészi vonatkozásokat ideiglenesen zárójelbe téve, és szigorúan közgazdaságtani szempontból vizsgálva Hollywood egy nehezen standardizálható, különleges terméket próbál egy rendkívül kiszámíthatatlan piacon értékesíteni. Ez a termék a blockbuster, ami egy olyan jelentős anyagi sikert biztosító film, amely jellemzően az USA-ban 100 millió dollár feletti bevételt ér el.⁷ Az elemzők és a gazdaságkutatók körében az amerikai filmipar valóságos slágertémának számít, az elmúlt évtizedben számtalan könyv és tudományos publikáció tanulmányozta azokat a döntési mechanizmusokat, melyekkel a stúdiók maximalizálni próbálják az elérhető profitot. Az uralkodó hollywoodi üzleti modell egyszerű: a szélesebb, alacsonyabb költséggel előállítható kínálat helyett a termékportfólió néhány költséges, hatalmas profittal kecsegtető darabra épül. Ezek az úgynevezett „tentpole” filmek, melyek az éves bevételek gerincét jelentik és igen komoly pénzügyi ráfordítással készülnek; e termékek egy olyan licitet indítottak be, mely exponenciálisan növeli a blockbusterek gyártási- és reklámköltségeit – ez a piaci magatartás ugyanakkor korántsem egyedülálló, hasonlóan hektikus gazdasági környezetben a szereplők gyakran pontosan így viselkednek (ld. a profi sportklubok óriási összegű igazolásait, vagy a tőzsdei nagybefektetők stratégiáit). A növekvő költségekkel párhuzamosan egyre súlyosabb döntés zöld utat adni egy filmtervnek. Az előrejelzések megbízhatatlanok, a közönség ízlése folyamatosan formálódik, a versenytársak, a technológiai fejlődés váratlan kihívásokat tartogatnak. A stúdiók gondosan felméri és természetesen minden eszközzel minimalizálni próbálják a kockázatokat: a kísérletezés és a próbálkozás helyett a többiek magatartása, az ezek alapján kialakuló odds, illetve a régebbi eredmények számítanak, így az uralkodó blockbuster-felfogás olyan versenyhelyzetet teremtett, ahol nagyobb ráfordítás mellett hasonló filmek készülnek. A nagyobb, látványosabb eseményfilmek területén a stúdiók legyőzhetetlenek: csak nekik vannak olyan anyagi és emberi erőforrásaik (a szakemberektől a sztárokon keresztül egészen a reklámgépezetig), hogy képesek legyenek ilyen erőteljesen uralni a vetítőket. Míg a profit-elvet követő stúdiók stratégiája gazdasági szükségszerűségből fakad – miért gyártanának más típusú filmeket, ha a franchise-okkal érik el a legtöbb bevételt? – addig a közönség ragaszkodása a blockbuster-szériákhoz ellentmondásosabb az egyszerű biztonsági játéknál: az

⁷ <http://filmhirek.com/szotar/> (2014. 11. 03.)

előre borítékolható élmények komfortzónája nagyobb csáberővel bír, mint bármilyen esztétikai megfontolás.⁸ A bírálók szerint az uralkodó blockbuster-modell törvényszerű minőségi problémái előbb-utóbb súlyos pénzügyi veszteségekhez vezetnek, az értelmetlen fokozás, a hangosabb-látványosabb elve elkerülhetetlenül oda vezet, hogy a néző érzéketlenné válik az attrakcióra. Ugyanakkor a mai szereplők nem önálló cégek, hanem óriási mamutvállalatok alosztályai, így egy-két bukás nyilván érzékenyen érintheti, de nem viheti csődbe őket: ezt a felfogást erősíti a globális jelenlét és a film hosszabb életciklusának ténye is. A blockbusterre tehát különösképpen igaz, hogy a kínálatot végül mégiscsak a kereslet teremti meg, az eladott jegy árából a stúdió és a mozi mellett alvállalkozók egész sora részesedik, a fennmaradó profitból pedig további alkotások készülnek.⁹

2.2. Az ázsiai filmpiac

Megelőzve a hagyományosan listavezető Észak-Amerikát, 2013-ban a csendes-óceáni régió vált a nemzetközi filmipar legnagyobb jegybevételt termelő térségévé. A tavalyi évben az észak-amerikai régió (Egyesült Államok, Kanada) jegyvásárlói összesen 10,9 milliárd dollárt hagytak a pénztárakban, miközben a csendes-óceáni térségben 11,1 milliárd dolláros forgalmat regisztráltak. A filmművészet nyugati fellegvárában öt év alatt tapasztalt, 3 %-os növekedéssel szemben az ázsiai jegyeladások 2009 óta 55 %-kal emelkedtek. Kína, Dél-Korea és Japán hármására szűkítve még szembeszökőbb a konjunktúra: ezen országokban összesen 7,4 milliárdos forgalmat könyveltek el a filmszínházak a 2013. évben. A kínai filmpiac látványos felemelkedése korántsem spontán kulturális-gazdasági folyamatok eredménye; tudatos kormányzati munka, átgondolt fejlesztési program rejlik az eredmények mögött. A Kínai Népköztársaság területén 2006-ban mindössze 3034 vászonra vetítettek (arányaiban ez annyit tesz, mintha Magyarországon 20 terem üzemelne), 2013-ban azonban ez a szám 17500-ra emelkedett. A vászonszám gyarapításával párhuzamosan kritikus szempont a kihozatal növelése, valamint a hazai fogyasztói igények kielégítése saját filmekkel. Ennek érdekében a külföldi filmek behozatalát szigorúan korlátozzák, és évente mindössze 20 amerikai produkció országos terjesztését engedélyezik – ez a szám 2012-től további 14 címmel bővült, feltéve, ha azok 3D vagy IMAX technológiát használnak. A fentieknek köszönhetően a hazai premierek száma ugrásszerűen növekszik: 2005-ben 43

⁸ Sepsi László: Ismétlési kényszer. A blockbuster széria. *Filmvilág*, 2014. 8. sz. 35-37. o.

⁹ Huber Zoltán: A siker ára. Mi lesz veled blockbuster? *Filmvilág*, 2014. 8. sz. 28-31. o.

hivatalos bemutató volt, 2013-ban pedig már 250-nél is több alkotás került mozikba. Az elmúlt 15 évben az ázsiai piac valódi gépháza Dél-Korea volt. A hazai piacot a kínaihoz hasonlatos, de annál lényegesen megengedőbb kvótarendszerrel oltalmazó kormányzat protekcionista intézkedései önmagukban nem garantálták volna a nemzeti filmgyártás felemelkedését, amelynek elemi feltétele volt a dél-koreai gazdaság átalakulása, a megfelelő beruházási hajlammal bíró piaci szereplők belépése. 2001-ben 89 millió, 2013-ban már 213 millió jegyet értékesítettek a filmszínházak, a hazai produkciók száma pedig 59-ről 183-ra emelkedett.¹⁰

A blockbuster esetében láthatjuk, hogy a film ma már nemcsak önálló művészeti produktumként létezhet, hanem merchandise-üzlet hordozójaként is. A „global player státusz” természetes ambíció az ázsiai filmgyártás részéről, ugyanakkor az amerikai közönségfilm dominanciájának megőrzését a fél évszázados tapasztalaton túl segíti az a körülmény, hogy a nyitott hollywoodi rendszer multikulturális jellege a külföldi filmesek fokozatos bevonásával tovább erősödött, miközben az ázsiai országok saját nemzeti filmgyártásuk megerősítésén fáradoznak. Az európai filmfinanszírozási rendszerek működtetése során nem kifejezett cél, hogy az európai filmpiac fontos iparági szereplővé váljon. Ugyanakkor a forgalmazás, a marketing és a produceri gyakorlat tekintetében célravezető nemzetközivé válni, ehhez pedig elengedhetetlen az Európán kívül fennálló rendszer vizsgálata és értékelése.

¹⁰ Géczi Zoltán: A nyugati fellegrvár ostroma. Ázsiai filmpiac. *Filmvilág*, 2014. 8. sz. 32-34. o.

3. Közvetlen filmtámogatási rendszerek Európában

A nemzeti, kulturális identitás megőrzése, a filmipari kapacitásaik lehető leghatékonyabb kihasználása és annak járulékos hasznai miatt szinte valamennyi európai állam fontosnak tartja saját filmiparának, filmművészetének fenntartását, fejlesztését. A kulturális és gazdasági célokat szolgáló állami támogatások egyik formáját a közvetlen támogatások jelentik, azaz az egyes államok a központi költségvetés által is finanszírozott szervezeteken keresztül, pályázatok útján juttatják el a filmipari szereplők, illetve a filmipari területek és tevékenységek részére a támogatásaikat. A források eredetét tekintve az állami költségvetési támogatások mellett meghatározóak a forgalmazás, terjesztés után befizetett adók, járulékok alapokba való csatornázása, és a televíziók pénzügyi hozzájárulásai. A közvetlen támogatási formákat sokféleképpen lehet csoportosítani, de a legáltalánosabb megközelítés ezeket a támogatásokat két körre, szelektív támogatásokra és automatikus támogatásokra osztja. Ez a csoportosítás tükrözi a filmipari támogatások kettős célját, ugyanis míg a kulturális jelleg többnyire a szelektív támogatásokban fogható meg, addig a kereskedelmi, gazdasági célokat az automatikus támogatások testesítik meg. Az említett célokat tekintve van átfedés a támogatások két típusa között, amire legjobb példa Magyarország, ahol célirányosan szelektíven támogatnak színvonalas közönségfilmeket, illetve részesítenek automatikus támogatásban az egyes filmfesztiválokra beválogatott és ott jól szereplő alkotásokat.¹¹

A szelektív támogatások esetében a támogató testület meghatározott követelmények teljesítése alapján választja ki a támogatandó projekteket. A támogatások a forgatókönyvírástól a film bemutatásáig, a mozgóképszakmai kutatás és képzésen át a filmes rendezvényeken keresztül az archiválásig a filmipar szinte minden területére kiterjednek. A támogatásokról való döntés során egyrészt az adott projekttel összefüggésbe hozható politikai, kulturális, esztétikai és gazdasági szempontokat veszik figyelembe, másrészt a gazdasági kritériumokra is tekintettel vannak. Egy film kereskedelmi sikerével szembeni elvárás esetében arról van szó, hogy az adott film költségvetése és várható nézőszáma közötti arány megfelelő legyen. Az európai alapok a megítélt szelektív támogatásokat két formában nyújthatják; vissza nem térítendő és visszatérítendő támogatás formájában. A vissza nem térítendő támogatások intenzitása elsősorban attól függ, hogy az adott projekt gazdaságilag mennyire működőképes, így elsősorban azt kell megvizsgálni, hogy van-e lehetőség visszafizetendő támogatás nyújtására. Egyre inkább az az általános trend Európában, hogy az

¹¹ <http://www.filmtett.ro/cikk/2684/filmipar-europaban-kozvetlen-filmtamogatasi-rendszerek> (2014. 11. 03.)

alapok próbálnak olyan támogatási formákat bevezetni, melyek előtérbe helyezik a producerek felelősségét a művészeti indíttatásból készülő filmek esetén is bizonyos kereskedelmi célok elérésére. A visszatérítendő támogatások legáltalánosabb formája, amikor a kapott összeget a producernek a film bevételeiből kell visszatérítenie, ami több módon lehetséges. A film bevételeire nyújtott előlegek esetében a visszafizetés három alapvető formában történhet: a támogatás visszafizetését már akkor meg kell kezdeni, amint a filmnek bevétele keletkezik, vagy csak a bevételek egy bizonyos szintjét követően, illetve a visszafizetéseket köthetik a nézőszámokhoz is. A közvetlen támogatásokat általában utólagos finanszírozással nyújtják, például a bemutatott számlák ellenében, vagy a filmkészítés valamilyen fázisában. Előfordul olyan támogatás is azonban, amikor a támogatást a gyártást megelőzően nyújtják, például jogvásárlásra, forgatókönyvírásra, gyártás-előkészítéshez. Vannak alapok, melyek a nyújtott támogatással részesedési jogot is szereznek a készülő film bevételeiből. A visszafizetéseket a film teljes költségvetése és a támogatás arányában kell teljesíteni a bevételekből, a visszafizetést követően pedig megszűnik a bevételekből való részesedés követelménye. A fenti megoldások sok esetben egyáltalán nem homogének. Léteznek olyan támogatási megoldások is, amelyek a visszatérítendő és vissza nem térítendő támogatások kombinációját biztosítják az igénylőnek. Ilyen lehetőség az, amikor a vissza nem térítendő támogatást csak egy bizonyos összeghatárig nyújtják és a határösszeg feletti támogatást már csak visszafizetési kötelezettséggel lehet igénybe venni. Az automatikus (normatív) támogatásokat a film kereskedelmi sikeréhez és esetenként fesztiválsikerekhez is kötik a támogató alapok. A támogatásnak ezt a típusát rendszerint a nemzeti szervezetek nyújtják, és utólag fizetik ki a gyártónak. Ez alapján, ha egy film egy meghatározott időszak alatt elér egy bizonyos nézőszámot, jegybevételt vagy fesztiválsikereket, akkor a film producere támogatásban részesül. Amennyiben a támogatást a forgalmazóknak, terjesztőknek nyújtják, úgy a támogatás felhasználását a filmek gyártása mellett fordíthatják többek között forgalmazási jogok megvásárlására, például minimum garanciák nyújtása mellett filmkópiákra, szinkronizálásra, vagy reklámköltségekre. Azt, hogy a referencia-filmre, azaz a normatív támogatás alapjául szolgáló filmalkotásra kapott pontszámok milyen összegű támogatásnak felelnek meg, a benyújtott igénylések és a támogatási keretösszeg aránya határozza meg.¹²

¹² <http://www.filmtett.ro/cikk/2684/filmipar-europaban-kozvetlen-filmtamogatasi-rendszerek> (2014. 11. 03.)

4. Közvetett filmtámogatási rendszerek, adókedvezmények Európában

Általánosságban elmondható, hogy az adókedvezményeknek rendkívül nagy szerepe lehet az iparág, illetve az ország gazdaságának fejlődése szempontjából. A támogatásnak ezt a formáját közvetett támogatásnak nevezik, melynek alapvető célja, hogy az állam külső forrásokat vonjon be egy ágazatba, lehetőleg úgy, hogy az adókedvezményekből eredő adókiesést ellensúlyozzák a bevont tőke felhasználásából eredő adó- és járulékbefizetések. Ebből a szempontból vannak engedékenyebb kormányok, melyek megelégszenek filmiparuk szinten tartásával, ellenben vannak olyan kormányok is, amelyek legalább nullszaldóra törekszenek a kedvezmények miatti adókiesés és az azok révén bevont tőke által generált adóbevételek egyenlege vonatkozásában. Ha az állam céljai között szerepel egy nemzeti filmipar létrehozása, fenntartása, illetve fejlesztése, abban az esetben a filmipari ágazat egyik sajátossága mindenképpen az lesz, hogy esetében szükség van adókedvezményekre akkor is, ha maga az ágazat még csak a létrehozás fázisában van – hiszen kedvezmények nélkül a befektetők nem érkeznének az ágazatba –, és akkor is, ha az ország már a lehető legmodernebb gyártói infrastruktúrával rendelkezik, és az ágazathoz kapcsolódó szolgáltatói piac is világszínvonalú – utóbbi esetben viszont valószínűsíthető, hogy az állam az ágazat fenntartásáért és fejlesztéséért alkalmazott adókedvezményekért cserébe járulékos haszonra is szert kíván tenni, kiváltképp, ha az infrastruktúrának a kialakításában tevőlegesen is részt vett. Számos európai ország rendelkezik adóösztönző rendszerrel a nemzeti filmipar támogatására, mely rendszerek különböző célterületekhez köthetők. A filmek előállítására, gyártására irányuló adókedvezményekről általánosságban el lehet mondani, hogy adókedvezmény csak olyan film gyártására vehető igénybe, amely nemzeti filmnek minősül, kétoldalú koprodukciós megállapodás vagy az „Európai film-koprodukciós egyezmény”¹³ keretén belül gyártják, illetve melyet valamilyen szinten a támogatást biztosító országban gyártanak. Azok a produkciók részesülhetnek a kedvezmények által biztosított előnyökből, amelyeket egyébként közvetlen módon is támogat az állam. A produkciót az adott ország illetékes szervezete minősíti támogatásra alkalmassá. A támogató állam százalékos formában és/vagy abszolút értékben szabályozza a filmként igénybe vehető adókedvezmény mértékét, amelyet azok az adóalanyok vehetnek igénybe, melyek székhelye (vagy telephelye), illetve állandó lakcíme a támogató államban van. A film előállítójának, gyártójának az adott államban bejegyzett cégnek kell lennie, és csak befejezett filmek után lehet igénybe venni az

¹³ <http://www.europatanacs.hu/pdf/filmprodukcio.pdf> (2014. 11. 03.)

adókedvezményt. A gyártói infrastruktúra kapacitás kihasználásának támogatása esetében az adókedvezmény célja a meglévő gyártói infrastruktúra kapacitás minél jobb kihasználásának elősegítése. Ez a kedvezmény elsősorban a külföldi produkciós cégektől megszerezhető bér munkára alapoz. Ezek szerint, ha egy külföldi stúdió Magyarországra hozza a produkciója forgatását vagy annak egy részét, akkor a produkcióval kapcsolatosan az országban felmerült közvetlen gyártási költségek után kedvezményben részesül. A gyártói infrastruktúra létrehozása, fejlesztése kiemelt szerepet élvez, mivel az előzőekben említett célterületek adókedvezményekkel való támogatásának hatékonysága az elvárások alatt maradhat, ha a filmek létrehozásához szükséges gyártói bázis hiányzik, vagy nem alkalmas arra, hogy olyan színvonalon készítsék a filmeket, ami a külföldi koproducer, a befektető, illetve a megrendelő megelégedésére szolgál. Az iparág fejlődését az adókedvezmények nem garantálják, csak lehetőséget biztosítanak ahhoz. Sok tényezőtől függ, hogy egy befektető miért éppen a filmipari ágazatba helyezi ki pénzét, vagy egy produkciós társaság miért éppen az adott országba viszi a gyártást. Mindezek mellett az egyes államok célja, hogy a közvetlen és közvetett állami támogatási mechanizmusok kialakítása során a két támogatási forma közötti egyensúlyt megteremtsék és megtalálják az állam és az üzleti szektor együttműködésének azt a pontját, melyen az ágazathoz kapcsolt kulturális és gazdasági célok egyenlő mértékben teljesíthetők. Ha elő is fordulnak egyensúlytalanságok a rendszerekben, azok kezelése mindig attól függ, hogy az adott állam milyennek ítéli meg filmipara teljesítőképességét.¹⁴

Az Európai Bizottság a tagországok közvetett filmtámogatási rendszereit az unió filmipari célkitűzéseinek megfelelően igyekszik alakítani. Az Európai Bizottság célja, hogy a támogatások rendszere ne okozzon Európában versenytorzulást, valamint hogy ne élesedjen tovább a tagállamok közötti küzdelem a külföldi nagyprodukciókért. A tagországok ugyan egymás versenytársai, de akárhol is forog egy-egy nagyprodukció, az európai filmipart erősíti, az európai audiovizuális szektort fejleszti és növeli annak versenyképességét.¹⁵

¹⁴ <http://www.filmnett.ro/cikk/2697/filmipar-europaban-kozvetett-tamogatasok-az-adokedvezmenyek-szerepe-es-jelentosege> (2014. 11. 03.)

¹⁵ <http://magyar.film.hu/filmhu/hir/filmalap-az-europai-bizottsag-javaslat-az-europai-filmipar-egesenek-lenne-karos-hir-magyar-nemzeti-filmalap-eu.html> (2014. 11. 03.)

5. A filmgyártás alternatív finanszírozási forrásai Európában

A nemzetközi szervezetek¹⁶ és az egyes államok által nyújtott finanszírozási források mellett alternatív források is elérhetőek a filmgyártó cégek számára produkciójuk finanszírozásához. Az ezekhez a forrásokhoz való hozzáférés azonban a produkció műfajától és az egyes országokban kialakult finanszírozási struktúráktól függően változhat. Egy független producer feladata tulajdonképpen az, hogy megkeresse és összeegyeztesse egymással az elérhető forrásokat, lehetőleg úgy, hogy minél szabadabb mozgásteret hagyjon magának a film leendő kereskedelmi hasznosításának a folyamata során. A szabadabb mozgástér azonban sok esetben korlátozódik, ami elsősorban attól függ, hogy a produkció gyártásának melyik fázisában sikerül a finanszírozót bevonnia, azaz mikor értékesíti a filmjogok felhasználását. Értelemszerűen, ha a gyártást megelőzően vagy annak kezdeti szakaszában köt finanszírozási megállapodásokat, úgy lényegesen kevesebb mozgástér marad a számára, hiszen ebben a periódusban a finanszírozó szempontjából magasabb kockázatok kapcsolódnak a produkcióhoz, mint egy elkészült film esetében, így a megszerezhető jogok felhasználásának a köre is szélesebb. A forgalmazók és TV-társaságok részére átadott felhasználási jogok általában földrajzi területre, adott időszakra és ún. forgalmazási ablakokra¹⁷ vonatkoznak. Amennyiben a finanszírozó erős alkupozícióban van, vagy koproducerként vesz részt a film létrehozásában, úgy a megállapodások kiterhetnek a filmhez köthető kereskedelmi (merchandising) jogokra, illetve az egyéb hasznosítási jogokra. Természetesen a producer is igénybe vehet közvetítőket a szükséges források megszerzéséhez. Ilyen közvetítők az audiovizuális területre specializálódott értékesítési ügynökségek, melyek igen lényeges szerepet tölthetnek be egy finanszírozási csomag előkészítésében, illetve a producer képviseletében a finanszírozókkal, elsősorban a forgalmazókkal és a tévétársaságokkal folytatott tárgyalások során. Egy értékesítési ügynök általában arra törekszik, hogy megtalálja az arany középutat a filmjogok felhasználásával kapcsolatos produceri és finanszírozói elvárások között. Az ügynökségek mellett az amerikai nagy stúdiók is részt vesznek hasonló „közvetítői munkában”, amennyiben megtetszik számukra valamelyik producer projektje. Esetükben azonban a „közvetítői díj” összetettebb és magasabb is.¹⁸

¹⁶ Id. 1. fejezet

¹⁷ Ide tartozik a moziban, filmfesztiválon, televízióban vagy digitális adathordozón történő terjesztési lehetőség.

¹⁸ <http://www.filmtett.ro/cikk/2715/filmipar-europaban-a-filmgyartas-alternativ-finanszirozasi-forrasai> (2014. 11. 03.)

5. 1. Alternatív finanszírozási megoldások

A házon belüli („in-house”) finanszírozás esetében a kulcsszereplők az író/producer és a stúdió. A stúdió biztosítja a film elkészítéséhez szükséges forrásokat, tulajdonképpen megvásárolja a filmet, melynek velejárójaként ellenőrzése alatt tartja a filmhez kapcsolódó jogokat a forgatókönyvírástól egészen az elkészült produkció kereskedelmi hasznosításáig. Ugyanakkor a szabadabb lehetőségek és magasabb nyereség lehetősége nagyobb kockázattal párosul, hiszen az esetlegesen bekövetkező veszteségeket egyedül a stúdió viseli. További hátrányként említhető a producer minimális mozgástere a filmjogok értékesítéséről való döntés során. Európában a nagyobb stúdiók, illetve egyes producerek esetében is előfordulhat ez a finanszírozási forma a kis költségvetésű filmek (például dokumentumfilm) esetében, melyet általában közösségi és állami támogatásokkal egészítenek ki. A gyártás stúdió általi előfinanszírozása esetében a kulcsszereplők a producer mellett a stúdió, valamint a forgalmazó. Lényege, hogy a stúdió meghitelezi a film gyártásának költségeit, melyeket aztán a forgalmazókkal kötött szerződésekből szerez vissza. Az előző finanszírozási módhoz képest ebben a megoldásban a producer szabadabb mozgástérrel rendelkezik a produkció előkészítésének feladataiban, illetve az egyes forgalmazási szerződések feletti kontroll esetén. A negatív pick-up esetében a kulcsszereplők a producer és a stúdió. A negatív pick-up a stúdió kötelezettségvállalása valamely független producer felé arra vonatkozóan, hogy a filmet, illetve annak felhasználási jogait megvásárolja egy adott jövőbeli időpontban és a megállapodásban rögzített áron. Ez a fizetési ígervény a bankok számára igen hitelképes. Ebben a finanszírozási formában a producer kötelezettsége az, hogy a filmet a tervezett költségvetésen belül elkészítse. Amennyiben ez nem sikerülne neki, úgy a többletkiadást meg kell fizetnie, vagy a megkötött szerződés újratárgyalásra kerül. A forgalmazási, bemutatási jogok előértékesítése során a kulcsszereplők a producer és a forgalmazó/tévécsatornák. A producer és/vagy a stúdió a film gyártásának befejezése előtt értékesíti a forgalmazási, bemutatási jogokat a forgalmazók, illetve televízió csatornák részére meghatározott időszakra, földrajzi területre, illetve forgalmazási ablakokra vonatkozóan. Előnye ennek a megoldásnak, hogy az így megszerzett források kaput nyitnak újabb finanszírozási forrásokhoz. Hátránya pedig, hogy a producer a film forgalmazásából kevesebb bevételre tesz szert, ami érthető, hiszen a forgalmazók, illetve tévétársaságok nagyobb kockázatot vállalnak, mintha a jogokat a film befejezését követően vásárolnák meg. Bankhitel esetében a kulcsszereplők a producer és a hitelezők. A finanszírozás alapfeltétele, hogy a finanszírozandó produkció megfelelő bevételi lehetőségekkel rendelkezzen a mozikban és az azt követő értékesítési folyamat során,

valamint, hogy a gyártási költségvetés jelentős része fedezve legyen. A bankok a gyártási költségek fennmaradó, fedezetlen részét finanszírozzák meg hitel formájában, melynek visszafizetése már a film mozijegy-bevételeiből megkezdődik. A hitel fedezeteként filmjogokat, illetve a produkciós cég egyéb eszközeit kéri. A nagyobb bankok mellett vannak olyan pénzügyintézetek is, amelyek valamely állami vagy regionális támogató szervezet forrásait kiegészítve nyújtanak hitelt az adott produkciónak. A hitel ebben az esetben is a film jövőbeli bevételeiből kerül visszafizetésre. Befektetés során a kulcsszereplők a producer és a befektetők. A befektetők az adókedvezmények kihasználásának lehetősége mellett, befektetéseik arányában részesedést szereznek az adott film jövőbeli bevételeiből, melyek kapcsolódhatnak valamely földrajzi területhez, forgalmazási ablakhoz vagy a filmhez köthető egyes vagyoni jogokhoz. Kötelezettségvállalásuk mértékét elsősorban az adókedvezmények mértéke és a film várható jövőbeli bevételei határozzák meg. Szponzoráció, mecenatúra megvalósulása esetében a kulcsszereplők a producer és a szponzorok, mecénások. Szponzorációs támogatásokat általában a filmben elhelyezett reklámhelyek megszerzése vagy az adott szponzor cég külső megítélésének javítása céljából nyújtanak. A mecenatúra tulajdonképpen viszonzás nélküli, az esetek többségében művészeti érték létrehozását elősegítő támogatást jelent. A bemutatott megoldások egyidejű jelenléte nagyon valószínűtlen, habár a források szűkössége miatt a producerek egyre több forrásból igyekeznek fedezni filmjük gyártásának költségeit. Céljuk egy olyan finanszírozási portfólió kialakítása, mely garanciát jelent a film elkészítésére és a finanszírozói érdekeket is maximálisan szolgálja.¹⁹

¹⁹<http://www.filmtett.ro/cikk/2715/filmipar-europaban-a-filmgyartas-alternativ-finanszirozasi-forrasai> (2014. 11. 03.)

6. Az új filmművészeti közlemény a filmfinanszírozás tükrében

A nemzetközi gyakorlatban már viszonylag hosszú ideje ismertek a különböző adókedvezményi elemet tartalmazó filmfinanszírozási megoldások. A kultúra ezen területén egyre szélesebb körben és egyre több országban alkalmazzák ezt a típusú szubvenciót, mely többek között a filmszakmának az ipar és a kultúra közötti sajátos európai helyzetével magyarázható. Az Egyesült Államokban a filmgyártást a kezdetektől fogva a szórakoztatóipar részének tekintették, a gyártók, a stúdiók és a producerek számára a film elsősorban üzleti vállalkozás, rövidtávon megtérülő befektetés volt. Ezzel szemben Európában a film kettős szerephe került, mivel profitorientált vállalkozásként indult, azonban rövid időn belül meghatározó szerepet kapott a művészetek között. Ennélfogva fokozatosan részévé vált a nemzeti és az európai kulturális örökségnek, amely védelemre, megőrzésre és támogatásra érdemes. A filmgyártás elsődleges jellemzői közé tartozik, hogy a leginkább költséges művészi kifejezési eszköznek tekinthető, így nyilvánvaló, hogy állami támogatás nélkül nem működhet. Az európai közös piac politikai intézményeinek létrejöttével egyre fontosabb szerepe lett az európaiság kulturális eszközökkel való kifejezésének. Az európai filmörökség, az európai audiovizuális piac, az európai filmművészet fogalmak egy sajátos diskurzus részévé váltak, amely jól jellemezte a kontinens döntéshozóinak máig is érzékelhető ambivalens hozzáállását. Ez a kettősség tetten érhető az Európai Unió audiovizuális politikájának a mozgóképkultúrát érintő alapelveiben. Az Unió egyik célkitűzése, hogy szilárd és prosperáló audiovizuális ipart hozzon létre a kontinensen, amely eséllyel szállhat versenybe a világ más piacain is, másrészt pedig hogy a kontinens közös kulturális gyökereire és hasonló fogyasztási szokásaira építve egyfajta filmes körforgás jöjjön létre egymás filmjeinek forgalmazása keretében, azaz a tagállamok filmterjesztési csatornáin folyamatosan és nagy arányban legyenek jelen az európai – és nemcsak a nemzeti – filmalkotások.²⁰ Az Unió audiovizuális támogatási programja, a MEDIA egyik legfőbb célja, hogy az európai művek forgalmazását a kontinensen és azon kívül is elősegítse. 2014-től a MEDIA, a MEDIA Mundus és a Kultúra programok helyébe a Kreatív Európa program lép. A Kreatív Európa program 2014 és 2020 közötti 1,46 milliárd eurós összköltségvetése 9%-os növekedést jelent a korábbi programok költségvetéseihez képest.²¹

²⁰ Zachar Balázs: Filmtámogatás az Európai Bizottság szemüvegén keresztül. *Állami támogatások joga: a Pénzügyminisztérium Támogatásokat Vizsgáló Iroda és a Versenyjogi Kutatóközpont periodikája*, 2013. 4. sz. 115-126. o.

²¹ http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/hu/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.13.2.html

Ugyanakkor az adatok, amelyek a kontinensen készült alkotások piaci részesedését mutatják az egyes tagállamokban, évről-évre ugyanazt a képet mutatják, nevezetesen azt, hogy a jelentős támogatási programok és egy-egy kiugróan sikeres produkció ellenére az európai (nem nemzeti) művek nem tudnak ténylegesen versenyezni az amerikai filmekkel. Más megítélés alá esnek ugyanakkor egy adott ország saját filmjei, azaz a nemzeti filmalkotások, amelyek közül nem egynek sikerül saját országában túlszárnyalnia az amerikai produkciók népszerűségét. Ezek a sikerek azonban rendszerint megállnak az országhatárokon. A kulturális sokszínűség európai értéke így a filmiparban – gazdasági szempontból – inkább hátránynak bizonyult, mint előnynek, és sokakat elgondolkodtatott azzal kapcsolatban, hogy a mozgóképszakma kulturális vagy ipari oldalát kell-e kiemelni az uniós politikák kontextusában. Ennek jegyében születtek meg a kilencvenes évektől azok az „újgenerációs” nemzeti filmtámogatási programok, amelyek egyre több uniós tagállamban a hazai filmalkotások létrehozása mellett kimondva vagy kimondatlanul gazdasági célt is maguk elé tűztek: a filmipari ágazat, mint gazdasági tevékenység fellendítését, és ezen belül különösen a külföldi filmprodukciók számára olcsó gyártási lehetőség nyújtását. A Bizottság – egy hosszabb konzultációs szakaszt követően – 2001-ben adta ki a tagországok által működtethető filmtámogatási rendszerekre vonatkozó iránymutatásait, az ún. Filmművészeti Közleményt, amelyben meghatározta a filmgyártási támogatások uniós joggal való összeegyeztethetőségének alapelveit. Az ezt felváltó, 2013. november 15-én kihirdetett új Filmművészeti Közlemény elfogadását hosszú és meglehetősen intenzív vita előzte meg, amely jórészt a Bizottság és a tagállami filmtámogató szervezeteket képviselő EFAD (European Film Agency Directors) között folyt. Ez a vita főként abból eredt, hogy az EFAD és a Bizottság eltérően ítélte meg az európai filmtámogatással kapcsolatban kialakult status quo-t. A filmszakmát képviselők érvei szerint ez a helyzet alapvetően pozitív hatást gyakorol az európai filmművészetre, a kulturális sokszínűsége és a filmiparra, mint a kreatív gazdaság egy ágazatára, magasan tartja a kontinens filmgyártási aktivitását, jelentős tőkét mozgat, nagyszámú munkaerőt foglalkoztat.²² Mindezekon túlmenően a terület olyan sajátosságokat is felmutat, amely más kulturális ágazatban kevéssé érhető tetten olyan jelentős mértékben, mint a filmiparban. Ezek közül a legfontosabb az ágazatba áramló állami támogatás úgynevezett multiplikátor-hatása. Ez azt jelenti, hogy a területen felhasznált állami támogatás révén részben a filmiparban, részben pedig a szektorhoz kapcsolódó egyéb ágazatokban olyan

²² Zachar Balázs: Filmtámogatás az Európai Bizottság szemüvegén keresztül. *Állami támogatások joga: a Pénzügyminisztérium Támogatásokat Vizsgáló Iroda és a Versenyjogi Kutatóközpont periodikája*, 2013. 4. sz. 117-118. o.

addicionális bevételek keletkeznek, amelyek végső soron az állami költségvetés számára pozitív egyenleggel záruló folyamatot eredményeznek. Eszerint minden, a szektorban elköltött állami támogatás pozitív hozammal térül meg a költségvetés számára. Az elmúlt nyolc-tíz évben a Bizottság Versenypolitikai Főigazgatósága időről-időre felvetette annak vizsgálatát, hogy az ezredfordulót követően egyre nagyobb mértékű nemzeti filmtámogatási programok mennyire igazolhatóak kizárólag kulturális szempontokkal, és hogy a bejelentett támogatási programokban vannak-e rejtett piackorlátozó vagy versenytorzító mechanizmusok. E tekintetben különösen két jelenség került a főigazgatóság látókörébe:

- a) az állami támogatásért a produkciók között folyó, valamint a tagállamok között a nagy produkciókért folyó sajátos verseny (subsidy race);
- b) az egységes piacon megnyilvánuló sajátos területi korlátozások, amelyek mind nagyobb mértékben kötik egy-egy film gyártását egy adott ország területéhez (territorializáció).

A territorializáció esetleges negatív vagy pozitív hatásainak felmérése érdekében a Bizottság 2006-ban részletes tanulmányt is készített. A 2008-ra megírt tanulmányban az EU akkori 25 tagállamát érintően részletes vizsgálat tárgyát képezték a nemzeti támogatási programok territorializációs rendelkezései. Ilyen rendelkezéseknek tekinthetők mindazon szabályok, amelyek azt írják elő, hogy a filmgyártási támogatást bizonyos arányban a támogató országban kell elkölteni. Ez az előírás lehet direkt (pl. a támogatás feltételül szabja, hogy annak 150%-át az adott tagállamban kell felhasználni); és lehet indirekt (pl. a támogatást az adott területen elköltött filmgyártási költség 20%-ában határozza meg). A Bizottság által vizsgálat alá vett másik problémakör elsősorban az Európába vándorló nagyszámú amerikai produkcióval van összefüggésben. Már csaknem húsz éve megfigyelhető a hollywoodi filmgyártó stúdiók növekvő érdeklődése az európai forgatási helyszínek iránt, ami a nemzeti kormányok által kínált különböző kedvezményeknek is köszönhető. Az ezredfordulóra az ír adókedvezmény²³ hatására például látványosan megnőtt az ott készülő amerikai filmek száma, és a példát sorra követték más uniós tagállamok is. Brüsszel e folyamatok hatására vizsgálni kezdte, nem jutnak-e tisztességtelen előnyhöz a produkciókat nagy összegű támogatásokkal vonzó tagállamok, miközben e produkciók kulturális értéke legalábbis megkérdőjelezhető. Ez a megfontolás húzódott meg a Filmművészeti Közlemény 2012-ben közzétett első tervezete mögött, amely külön pontot szentelt a „külföldi produkciókért folyó támogatási verseny”

²³ Az ír kedvezmény lehetővé teszi azt, hogy egy magán-, illetve egy társasági befektető a befektetett tőkéje 80 százalékát leírhasssa az adóalapjából.

problémájának kezelésére.²⁴ Annak ellenére, hogy az európai filmek költségvetése szinte kizárólag állami támogatásból áll össze, a Bizottság iránymutatása alapján a támogatás mértékének meghatározásakor a költségvetés 50%-át kell felső határnak tekinteni. A Közlemény szerint ezt a kereskedelmi, üzleti szféra mozgósításának kívánalma indokolja, és annak elkerülése, hogy az európai audiovizuális piac és az azon jelenlévő művek versenye helyett pusztán a támogatások piaca, és a tagállamok által kínált kedvezmények közötti verseny alakuljon ki. Mindazonáltal nem minden film esetében reális a magánforrás 50%-os mértékű bevonása, ezért a Közlemény továbbra lehetővé teszi, hogy az ún. „nehéz” filmek, és az „alacsony költségvetésű” filmek esetében a támogatás mértéke meghaladja a költségvetés felét. A Bizottság jogalkalmazási gyakorlatában „nehéz filmnek” különösen azon filmek minősülnek, amelyek témájuk, vagy művészi megvalósításuk miatt nem képesek a forgalmazás során visszahozni a gyártási költségeket. Ahogyan a „nehéz film” fogalmának, úgy az „alacsony költségvetésű film” definíciójának rögzítése is a szubszidiaritás elve szerint a tagállam feladata, természetesen a helyi jellemzők alapján. A Közlemény megtiltja, hogy a támogató kifejezetten a filmgyártás bizonyos szakaszára nyújtson támogatást (pl. utómunkára), vagy meghatározott filmkészítési tevékenységekhez (pl. vizuális effektusok gyártásához) kösse a támogatás felhasználását. Ezzel ugyanis a támogatás a Bizottság szerint nem elsősorban egy kulturális termék létrehozását szolgálja, hanem a filmkészítés valamely szakaszához, vagy típusához szolgáltatást nyújtó szektort támogatná, amely azonban az uniós versenyjoggal nem egyeztethető össze.²⁵

Az Európai Bizottság 2013. szeptember 12-én kelt levelében tájékoztatta Magyarországot, hogy jóváhagyva a magyar hatóságok által előzetesen előterjesztett kérelmet, és újabb 6 évvel, 2019. december 31-ig meghosszabbította a filmtámogatási rendszer alkalmazhatóságát, amely egyébként 2013. december 31-én járt volna le.²⁶

²⁴ Zachar Balázs: Filmtámogatás az Európai Bizottság szemüvegén keresztül. *Állami támogatások joga: a Pénzügyminisztérium Támogatásokat Vizsgáló Iroda és a Versenyjogi Kutatóközpont periodikája*, 2013. 4. sz. 119-121. o.

²⁵ Zachar Balázs: Filmtámogatás az Európai Bizottság szemüvegén keresztül. *Állami támogatások joga: a Pénzügyminisztérium Támogatásokat Vizsgáló Iroda és a Versenyjogi Kutatóközpont periodikája*, 2013. 4. sz. 124-125. o.

²⁶ <http://filmtekercs.hu/hirek/ujabb-hat-evre-biztosított-a-filmes-adokedvezmény> (2014. 11. 03.)

7. Közép-Kelet-Európa filmtörvényei

A Varsó-Zágráb-tengely hat országában a köznyelvben „filmtörvények” nevezett dokumentumok a legkülönbébb címszavak alatt jelentek meg. A kulturális függetlenség és a kulturális sokszínűség megőrzése mellett egyrészt a nemzeti kultúrák támogatásának szándéka, másrészt az uniós finanszírozás reménye a rendszerváltó országok filmes jogalkotásának két meghatározó összetevője. Ezen szerkezeti egységben az egyes országok jellemzése során számos közös vonást határozhatunk meg. A hetvenmillió lakosságot magában foglaló térség filmtörvényei egyaránt szabályozzák a film fogalmát, a koprodukciókról szóló, 1992 októberében elfogadott európai konvenció pontrendszerének megfelelően a filmek nemzeti hovatartozását, valamint az állami szerepvállalás módját és arányát, a tőkebevonás lehetőségeit. Több esetben jogszabályban rendezik a nemzeti film viszonyát az európai, nemzetközi filmalapokhoz. A támogatások elosztásának szabály – és intézményrendszere tehát kialakult vagy kialakulóban van. Az audiovizuális piac és a film kapcsolatának szabályozása viszont még gyakran elégtelen, a filmvagyon kérdése több országban sokáig rendezetlen volt. A magas művészi minőség létrehozása viszonylag alacsony költségvetésből formulája a filmgyártás közép-kelet-európai modelljének jellemzője. A filmgyártásról, a forgalmazásról és az intézményrendszerről átfogóan rendelkező, 2005 júniusában elfogadott lengyel filmtörvény létrehozásának indoka az volt, hogy a nemzeti film saját bevételekhez jusson, hozzáférhessen az európai uniós támogatásokhoz. A szabályozás keretében meghatározták a film fogalmát is – ez a passzus egyébként valamennyi filmtörvényben megtalálható. Ha tipizálni akarjuk a régió országainak filmgyártását, a lengyelt teljes szerkezetűnek nevezhetjük: az infrastruktúra kiépült, a műfaji kínálat széles, vannak hazai kasszasikerek. Európa keleti régiójában az orosz filmgyártás képes minderre. Csehország különleges helyzetben volt, hiszen 2006 májusában a köztársasági elnök megvétózta a cseh film támogatására létrehozandó állami alap törvénytervezetét. Indokai között egyebek mellett az szerepelt, hogy nem ért egyet a filmipar állami támogatásának a törvényben előírányzott emelésével. A lengyel filmtörvény egyébként szintén a szerzői filmek támogatását célozza, bizonyos produkciók – a „nehéz filmek”, ahogy a szöveg fogalmaz – akár költségvetésük 90 %-át is megkaphatják. A cseh a magyarral együtt a hiányos szerkezetű filmgyártások közé tartozik, ami azt jelenti, hogy a film intézményrendszere kiépült ugyan, de bizonyos irányzatok és műfajok hiányoznak, valamint a nemzeti film nem vagy csak bizonyos filmek esetében képes versenyezni az idegen nyelvű filmekkel. A szlovák audiovizuális törvényt 2007 júniusában fogadták el. A 2008. január 1-jén hatályba lépett dokumentum sok

tekintetben tisztán mutatja a térség filmgyártásának érzékeny pontjait. Először is megállapítható, hogy a hasonló, a hagyományos nemzeti kultúrán és az információs társadalom kialakulásának kezdeti állapotain nyugvó törvények alig képesek kezelni azokat a változásokat, amelyeket az új technológiák és közvetítő eszközök idéztek elő a filmkultúrában. A másik ütközőpont az állami monopóliumok leépítése a filmipar területén. A hasonló filmtörvények a filmet és a tágabban értelmezett audiovizuális szolgáltatásokat a kereskedelmi értelmezés szinte teljes kizárásával kulturális alapon tárgyalják, ami rámutat a törvények egyik leglényegesebb szerepére, arra, hogy tulajdonképpen valamennyi dokumentum a nemzeti kultúra – a nemzeti szerzői film – definíciójára építi a közpénzek allokációjának szabályozását. Tanulságos ebből a szempontból a mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény 2006-os módosítása²⁷, amelyben a szöveg a filmalkotás fogalmából kizárja a nem esztétikailag formált mozgóképeket. A kultúra közérdekkénti felfogása és támogatása természetesen a politikai közösség alapvető törekvése, ez azonban feltételezi és szükségessé teszi a közszolgálati feladatokat, valamint a finanszírozási rendszer pontos meghatározását. Szlovéniában egy 1994-es törvény rendelkezett a Szlovén Köztársaság Filmalapjának létrehozásáról. Több törvénymódosítás után 2000 szeptemberében az intézményt közalapítvánnyá alakították. Az állam az alapító jogokat és kötelezettségeket a felügyelő bizottsági tagságon keresztül gyakorolja, közvetlenül tehát nem szólhat bele az intézmény működésébe. 2006 végére kaotikussá vált a finanszírozás. A működési zavarok mögött az az egész térségre jellemző feszültség jelenik meg, amely a hasonló közalapítványok szervezeti kultúrája és gazdálkodása, illetve a produceri irodák igényei és érdekei között húzódik. Mindezek alapján a szlovén rendszert a részlegesen kiépült filmgyártások közé soroljuk: törekedtek az infrastruktúra kiépítésére, de az országban nem volt elég szakember, hiányoztak a gyártókapacitások; évente átlagban legfeljebb öt film készült. A szlovénon kívül hasonló helyzetben van a szlovák és a horvát, továbbá a tágabban értelmezett térségből a szerb, a bosnyák, a macedón, a bolgár, a román és az ukrán filmipar. Az audiovizuális tevékenységekről szóló 2007. évi horvát törvény felállította a Horvát Audiovizuális Központot (HAVC), amely egyéb tevékenységek mellett pályáztatja a filmgyártásra szánt forrásokat, közvetítői szerepet tölt be a nemzetközi projektek tekintetében, könyvkiadói tevékenységet végez, valamint közreműködik az audiovizuális örökség megőrzésében, védelmében és bemutatásában.²⁸

²⁷ 2006. évi XLV. törvény 2. pont

²⁸ Szijártó Imre: Tiszta beszéd. Közép-kelet-európai filmtörvények. *Filmvilág*, 2008. 10. sz. 38-39. o.

8. A mozgóképszakmai támogatási rendszer Magyarországon

8. 1. A magyar film helyzete

Európában – a kis országokban különösen – a nemzeti filmkultúrát döntően az állami vagy egyéb közszolgálati tévécsatornákon keresztül történő közvetítés, támogatás tartja életben. A magyar film sem létezhet folyamatos állami támogatás nélkül. Ennek két formája van. Egyrészt a filmipar támogatása adókedvezményekkel és egyéb ösztönzőkkel, mely egy értékmentes, protekcionista támogatás, és amely minden magyar gyártású mozgóképnek kijár. Másrészt a filmművészet és a mozgóképkultúra támogatása. A magyar filmművészet a nemzeti kultúra része, ugyanúgy támogatásra szorul, mint a nemzeti opera, a nemzeti színjátszás, a nemzeti filharmonikusok, az állami kézben lévő múzeumok. A különbség, hogy a finanszírozásban a magas költségek miatt a magántőke szerepe csekélyebb, az állam a kulcsszereplő, nélküle – kivételektől eltekintve – műalkotás nem jöhet létre. A folyamatos állami támogatás szükségességét nemcsak a nemzeti filmipar védelme és a filmművészet-filmkultúra életben tartása indokolja, hanem az a tény is, hogy a film természeténél fogva internacionális médium, a magyar film a magyar kultúra sikerágazata.

A filmkultúra egységes egész: a játékfilm mellett része a dokumentum-, az animációs-, az ismeretterjesztő, a rövid- és a kísérleti film, a filmforgalmazás, beleértve a filmművészeti értékeket, ezen belül az európai és magyar mozgóképek forgalmazásának támogatását, továbbá része az artmozik és filmklubok tevékenysége, a minőségi filmsajtó- és filmkönyvkiadás vagy a mozgóképképzés támogatása. A rendszerváltás után ezekből az alapelvekből kiindulva hozta létre 1991-ben a szakma és a politika közös akarattal a Magyar Mozgókép Alapítványt. 1998-ban a kormány és a filmszakma 26 szervezete megalapította ennek jogutódját, a Magyar Mozgókép Közalapítványt. A rendszer lényege, hogy az állami támogatás összegét a szakmai szervezetek széleskörű konszenzusával létrehozott szakkollégiumok osztják szét, nyilvános pályázatok útján. Vagyis a politika finanszíroz, de a pénz felhasználását a szakemberekre bízta. Az MMKA bonyolult szakkollégiumi rendszert hozott létre, amelyben külön szakkollégiuma volt a játékfilm-, a dokumentumfilm-, az animációsfilm-, az ismeretterjesztő- és a kísérleti filmek gyártásának, a forgalmazás és az artmozik támogatásának, továbbá a filmsajtó, a filmes könyvkiadás és a filmoktatás támogatásának.²⁹

²⁹ http://beszelo.c3.hu/onlinecikk/a-kulturalis-szfera-helyzete-magyarorszagon#toc_a_magyar (2014. 11. 03.)

Az öngazgató rendszer, mely a megszűnése előtti években átlag 4-6 milliárd forintot pályáztatott választott szakkollégiumain keresztül, és 2004-ben elfogadtatta a térség egyik legliberálisabb filmtörvényét, nem volt alárendelve sem a piacnak, sem a politikának, de a közízlésnek, és az állami adminisztrációnak sem. A gyenge teljesítménynek egy-egy produkcióra nézve nem voltak következményei, a televíziókkal a magyar filmnek nem volt termékeny kapcsolata. A magyar producerek felelőssége, szerepe pedig más természetű volt, sok szempontból kiszolgáltatottabb, mint európai kollégáiké.³⁰

Az MMKA két évtized után finansziális és szerkezeti reformra szorult. E reform legfőbb akadálya maga a közalapítványokra vonatkozó jogszabály volt, amely valósággal bebetonozta az 1992. évi 24 alapító szervezet szerepét. Az alapító szervezetek egy része két évtizeddel később már nem létezett, vagy csak fantomszervezet volt, miközben fontos szakmai szervezetek jöttek létre. Mivel az MMKA megváltoztatásához az alapítók teljes konszenzusára volt szükség, ez gyakorlatilag minden fontos változást, érdemi döntést lehetetlenné tett, megmerevítve a szervezetet. Az egyik leggyakoribb vád az MMKA kuratóriuma ellen az volt, hogy az utolsó években az állami támogatás felhasználása mellett körülbelül hatmilliárdos bankhitellel finanszírozta a filmkultúrát. Azt a vizsgálatok is elismerték, hogy ez az összeg filmkészítésre fordítódott, vagyis maga a hitelfelvétel ténye és nem a felhasználása alapozta meg a hűtlen kezelés gyanúját. A banki hitel alapjául a 2010-es országgyűlési választások előtt aláírt és 2013-ig szóló, Hiller István miniszter és az MMKA közötti megállapodás szolgált. Előbb a Közalapítvány 2010-es évi támogatásának egy részét zárolták, majd 2011-ben az adósságállományra és a korábbi felelőtlen gazdálkodásra hivatkozva megszüntették az MMKA-t.³¹

A filmpénzek zárolása után az MMKA filmtámogatási gyakorlatát alapos átvilágításnak vetették alá. Az MMKA pénzügyi hiányát az auditok és szakértők változatosan interpretálták. A vizsgálat nyomán sok rendszerhibára, hiányosságra, szabálytalanságra derült fény, de törvénybe ütköző magatartást nem tapasztaltak. Az MMKA tetemes –és számos film esetében több éve kiegyenlítettlen –adósságát tehát a finanszírozó bankok felé halmozta fel. Alkotói oldalon az állami támogatások folyósításának zavarai: számos futó produkció – forgatás előtt, alatt, befejezési szakban lévő több tucatnyi nagyjátékfilm, köztük nemzetközi koprodukció, dokumentumfilm, animáció – elakadását, pénzügyi ellehetetlenülését eredményezték. A produceri irodákat 2010 végére tűz alá vették a bankok és a kifizetetlen munkatársak.³²

³⁰ Muhi Klára: Filmrendszerváltás. Filmesek az filmgyártási struktúráról. *Filmvilág*, 2011. 7. sz. 4-7. o.

³¹ http://beszelo.c3.hu/onlinecikk/a-kulturalis-szfera-helyzete-magyarorszagon#toc_a_magyar (2014. 11. 03.)

³² Muhi Klára: Képtelen év. Filmrendszerváltás 2011. *Filmvilág*, 2012. 1. sz. 4-5. o.

A 2000-es évek, különösen pedig a 2004. évi II. törvény óta a filmipar legfontosabb szereplője a producer lett. Jogi, pénzügyi értelemben egyértelműen ő a felelőse minden beindított filmnek. A művészi felelősségben osztozik a rendezővel, a végső vágás jogát alapesetben együtt gyakorolják. E furcsa félproduceri, félállami, döntően alacsony költségvetésű filmgyártás hátránya volt, hogy az egész szakmában súlyos körbetartozások voltak. A rendszer tehát alapvetően utófinanszírozó volt; a stábok rendszerint rögtön kérték a bérüket, a bankok segítettek a pénzügyi problémák áthidalásában, de 10-15 %-ért cserébe. Az MMKA a filmre fordítható pénzeinek tetemes részét fordította kamattörlesztésre, valamint a producer nem ritkán teljes vagyonával felelt a felvett hitelért cserébe.³³

A kulturális tárca által ígért, de nem folyósított összegeket az MMKA támogatási szerződésekkel helyettesítette, amelyekre a producer cégek hitelt vehettek fel abban a tudatban, hogy mind a tőkét, mind a kamatokat végül az MMKA állja. Bár az Állami Számvevőszéknek akadtak kételyei az éven túli kötelezettségvállalás miatt, az állami garancia mellett a kereskedelmi bankok szívesen hiteleztek a filmeseknek. Fennállt a veszélye annak, hogy az MMKA megszűnésével a bankok a filmes cégeknek nyújtanak be inkasszót, így a producer cégeknek és a producereknek – akár a magánvagyonukkal – kellett volna felelniük. Ez nemcsak a folyamatban lévő, hanem a már elkészített filmek kifizetését és kamatterheit is érintette volna, ami ellehetetleníthette volna a magyar filmkészítőket. A filmesek perelhették volna ugyan az MMKA-t, de a csődlavinán nem segített volna a várhatóan évekkel később megszülető ítélet.³⁴

8. 2. A jelenleg fennálló egyablakos támogatási rendszer kialakulása

A miniszterelnök Andrew Vajna-t nevezte ki a filmipar megújításáért felelős kormánybiztosnak. A kinevezéséről szóló kormányhatározatból³⁵ kiderül, hogy a kormánybiztos feladata a magyar filmipar versenyképességét előmozdító intézkedéseket megalapozó stratégia kidolgozása; tényfeltárás keretében a filmipar jogi, gazdasági és intézményi feltételrendszerének a felmérése, az adózási kérdések felülvizsgálata, a mozgóképszakmát érintő vagyongazdálkodási feladatok meghatározása, illetve az, hogy

³³ Muhi Klára: Tiszta Amerika. Magyar filmipar. *Filmvilág*, 2010. 3. sz. 4-7. o.

³⁴ Vitéz F. Ibolya: Átalakul a filmfinanszírozás. Vágóképek. *HVG*, 2010. 45. sz. 52-53. o.

³⁵ A Kormány 1008/2011. (I. 17.) Korm. határozata a nemzeti filmipar megújításáért felelős kormánybiztos kinevezéséről és feladatairól 2. pont

hogyan hasznosítsák az akkor még a MMKA tulajdonában álló Mafilm Zrt.-t és a Magyar Filmlaboratórium Kft.-t, valamint az állami tulajdonban lévő filmstúdiókat.³⁶

2012-ben a Fővárosi Törvényszék jóváhagyta az MMKA és a Magyar Nemzeti Filmalap Közhasznú Nonprofit Zrt. között született egyezséget, melynek célja az MMKA-nak az MNF-fel szemben fennálló 6,3 milliárd forintos tartozásának rendezése volt. A tartozást – ami abból ered, hogy az MNF megvásárolta a banki és filmszakmai követeléseket, és az MMKA-val szemben a bankok által indított perekbe jogutódként belépett – az MMKA azzal teljesítette, hogy a céges és ingatlan vagyonát átadta az MNF-nek. Újra teljesen állami tulajdonba került a Mafilm Filmgyártási és Kulturális Szolgáltató Zrt., a Magyar Filmlaboratórium Kft. valamint azok cégei és ingatlanjai, többek közt a fóti és a Róna utcai filmstúdió.³⁷

2012. január 1-én lépett hatályba a filmtörvény azon módosítása,³⁸ melynek nyomán a magyar filmipar csúcsszerve immár a Magyar Nemzeti Filmalap, amely nem az éves állami költségvetésből, hanem a hatos lottó játékadójának 80 %-ából gazdálkodhat. A normatív és strukturális pályázatok megszűntek, ezt követően csak egyedi filmek kaphatnak támogatást, függetlenül attól, hogy alkotójuk milyen jelentős fesztiválsikert vagy nézettséget ért el korábbi filmjeivel. A törvényben biztosított állami filmtámogatás célja 2004-hez képest egyébként mit sem változott: a megszűnt Magyar Mozgókép Közalapítványhoz hasonlóan az MNF-nek is a magyar film sokszínűségét, a különböző filmalkotó nemzedékek, műhelyek, irányzatok megszólaltatását kell segítenie.³⁹

8. 3. Az MNF és az MMKA működésének összehasonlítása

A két támogatási rendszer összevetése alapján az alábbi megállapítások tehetők az MNF szervezetrendszeréről és működéséről: közalapítvány helyett zártkörűen működő részvénytársaságként működik; az eddigi önkormányzatiság helyett egyszemélyi kormánybiztosi felelősség van jelen; a költségvetési lazaság helyett projektcégek és szoros központi ellenőrzés jellemzi; a veszélyes és drága banki finanszírozás helyett amerikai szisztéma szerint közvetlen utalás folyik – forgatási időben hetente. A rendszer egyablakossá vált: a szakma által választott számos szakkollégium helyett előolvasó rendszer és egyetlen 5 fős grémium működik, melyet a kormánybiztos állít össze. Ha az egyébként kvalitatív szakemberekből álló kuratóriumnak nem tetszik a forgatókönyv, a produkciónak a piacról kell

³⁶ Vitéz F. Ibolya: Kormánybiztos a filmgyártás élén. *Ipari forradalom. HVG*, 2011. 4. sz. 55-56. o.

³⁷ http://www.mmonline.hu/cikk/ezzel_gyarapodott_a_filmalap (2014. 11. 03.)

³⁸ 2011. évi CLXIX. törvény 3. § bek.

³⁹ Muhi Klára: Képtelen év. Filmrendszerváltás 2011. *Filmvilág*, 2012. 1. sz. 4-5. o.

finanszírozási forráshoz jutnia. Folyamatos, gyakori, ingyenes pályázati lehetőség váltja fel a költséges, időszakos pályáztatást. A „filmtúltermelés” helyett évi 8-10 játékfilm elkészítése volt a végcél, az induló helyzetben mindössze 2 milliárd forintból. A gyártás-centrikus szemlélet helyett, ahol minden erő és pénzeszköz arra koncentrálódott, hogy a filmalkotás elkészüljön, az alapos előkészítés, a kimunkált forgatókönyv a meghatározó, valamint sokkal több figyelem fordítódik a marketingre. A pályázó, amennyiben filmtervét az MNF elfogadja, teljes körű szolgáltatásban részesül, forgatókönyv-olvasók segítik a jobb forgatókönyv megszületését, szakmai és pénzügyi ellenőrök a gyártást, sales-menedzserek a film forgalmazását. Az utolsó vágás joga is az MNF-é lesz abban az esetben, ha a pályázó a 150 millió forintban maximált támogatásnál többet kér. Az átlátható, egyszerű pályázási lehetőség azonban súlyos korlátokkal is tarkított. A Filmalap szabályzatából következően egy nemzetközi koprodukció felállítása, ami gyakori volt a hazai filmes praxisban, a kiírás szűkre szabott időkorlátai miatt a jövőben csaknem megvalósíthatatlannak látszik. A végső vágás sem kompatibilis az európai gyakorlattal. Másik súlyos gond, hogy bizonyos műfajok, filmes területek támogatás nélkül maradnak: ide tartozik a kisfilm, a kísérleti film, a filmoktatás – beleértve a Színház és Filmművészeti Egyetem vizsgafilmjeit –, illetve a filmművészeti folyóiratok és honlapok finanszírozása. Mivel nehezen piacosítható ágazatokról van szó, állami források híján az ellehetetlenülés veszélye fenyegeti őket.⁴⁰ Az új támogatási rendszer értékelésekor általánosságban megfogalmazódik az a visszajelzés, miszerint az MNF nem a magyar filméletet támogatja, melynek minősége, utánpótlása, sajátos kulturális karaktere jórészt a műhelyek, elsőfilmek, kisfilmek, klubok, fesztiválok, valamint a filmoktatás viszonylataiban alakul ki, hanem kizárólag a komoly nézőszámokat megcélzó egyes produkciónkat.⁴¹ Egyúttal hangsúlyozva ezen hiányosságok ellenpéldájaként azt, hogy a MMKA feladatai között tudhatta az artfilm forgalmazást, a szaksajtó, a filmklub mozgalmak, a Filmarchívum, a fesztiválok, a Filmszemle, illetve a Filmművészeti Egyetem irányítását. Többnyire 400 versenyfilm: 30-35 nagyfilm, 200 körüli dokumentumfilm, 50 rövid animáció, 100-120 kisjátékfilm, 8-10 nemzetközi koprodukció volt az évi termés a Filmszemléken, mindez átlagban 4-6 milliárd forint támogatás felhasználásával.⁴² A bírálók kiemelik, hogy a filmkultúra helyzete nemcsak a filmkészítésről és finanszírozásról szól, hanem a filmörökség megőrzéséről és karbantartásáról is. A filmek archiválása jelentős hozzájárulás egy társadalom kollektív emlékezetének megerősítéséhez. A legtöbb ország filmkultúrájának

⁴⁰ Muhi Klára: Filmrendszerváltás. Filmek az évi filmgyártási struktúráról. *Filmvilág*, 2011. 7. sz. 4-7. o.

⁴¹ Muhi Klára: Képtelen év. Filmrendszerváltás. 2011. *Filmvilág*, 2012. 1. sz. 4-5. o.

⁴² Muhi Klára: Filmrendszerváltás. Filmek az évi filmgyártási struktúráról. *Filmvilág*, 2011. 7. sz. 4-7. o.

kirakata, jelképe és műhelye a Nemzeti Filmarchívum, amely egyszerre a filmművészeti értékeket őrző és folyamatosan játszó filmmúzeum, a kortárs filmeket bemutató artmozi, mozgóképes könyvtár és DVD-tár, a filmtudomány és filmoktatás központja, fesztiválok, vetítéssorozatok, konferenciák, közönségtalálkozók színtere. Ilyen Londonban a National Film Theatre, Párizsban a Cinémathèque, Kaliforniában a Pacific Film Archives, Németországban a berlini és a frankfurti, Olaszországban a torinói vagy a bolognai filmarchívum.⁴³ Egyetértek ezért azzal a javaslattal, miszerint a magyar film felélesztésével egyidőben, annak jelképes gesztusaként is, célszerű lenne a jelenlegi Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet (MaNDA) – amelybe beleolvadt a valamikori Nemzeti Filmarchívum – és a NAVA egyesítésével külföldi mintára létrehozni az anyagi forrásokkal megfelelően ellátott és jogaiban is megerősített Magyar Filmintézetet és Filmarchívumot.

8. 4. A Magyar Nemzeti Filmalap

Az MNF moziban bemutatásra kerülő egész estés játékfilmek, dokumentumfilmek és animációs filmek fejlesztéséhez, gyártás-előkészítéséhez, gyártásához és terjesztéséhez (marketing) nyújt támogatást, mégpedig pályázati alapon. Az elnyert támogatás felhasználásának teljes folyamatát felügyeli az MNF, ellenőrzi az elszámolásokat és a produkciós könyvelést, ugyanakkor vállalja kész filmek nemzetközi fesztiváloztatását és értékesítését is.⁴⁴

Az MNF állami támogatási források és saját forrásai felhasználásával befektetőként, illetve a mindenkori költségvetési törvényben a magyar filmgyártás támogatására szánt, meghatározott állami források elosztójaként támogatások nyújtásával és saját produkciók előállításával vagy meghatározott feltételek fennállása esetén a legyártandó filmalkotás felhasználási jogainak előzetes megvásárlása révén eszközölt befektetésekkel segíti elő meghatározott kulturális követelményeknek megfelelő, értékhordozó magyar, illetve magyar részvételű nemzetközi koprodukciós filmalkotások megszületését. Az MNF részéről kiosztandó támogatások nyújtásának vagy az MNF által eszközölt befektetések megvalósításának feltétele, hogy azokat a társaság a mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény (a továbbiakban: Mktv.) 1. § (3) bekezdésével és az Európai Bizottság által jóváhagyott magyar állami filmtámogatási programmal összhangban nyújtsa, az MNF részéről kidolgozott és az alapító és a nemzeti fejlesztési miniszter részéről jóváhagyott Támogatási Szabályzat alapján. Az MNF az Emberi

⁴³ http://beszelo.c3.hu/onlinecikk/a-kulturalis-szfera-helyzete-magyarorszagon#toc_a_magyar (2014. 11. 03.)

⁴⁴ http://filmalap.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=58&Itemid=53 (2014. 11. 03.)

Erőforrások Minisztériumával kötött együttműködési megállapodás alapján a kizárólagos tulajdonában álló Kreatív Európa Kft. működtetésén és az ehhez szükséges támogatás nyújtásán keresztül biztosítja a Kreatív Európa program (2014-2020) magyarországi képviseléséhez kapcsolódó feladatok ellátását.⁴⁵

Az MNF bevételi forrásait a központi költségvetési támogatás és az MNF egyéb bevételei alkotják. A hatoslottó szerencsejáték játékadójának 80 %-át az MNF törvény szerinti feladatai ellátására kell fordítani, és ezt a kiadást az állami vagyonnal kapcsolatos bevételek és kiadások költségvetési fejezetében kell megtervezni. Az MNF a működése során keletkezett egyéb bevételeit is a törvény szerinti mozgóképszakmai célokra fordítja. Az MNF-nek a feladatai ellátása során figyelemmel kell lennie a különböző társadalmi igények kiszolgálására, a magyar filmipar sokszínűségének biztosítására. Így különösen lehetőséget kell adnia a különböző filmalkotói nemzedékek, irányzatok esélyegyenlőségen alapuló, minél teljesebb körű bemutatkozására, alkotói céljaik megvalósítására, ezért az elosztási rendszer kialakítása során meghatározza az egyes részterületek közötti arányokat, egyensúlyt kell teremtenie az alkotói, filmelőállítói, terjesztési és nézői szempontok, valamint a művészeti és gazdasági érdekek között. Fontos megjegyezni, hogy az MNF közvetlenül vagy az általa alapított gazdasági társaságon keresztül is jogosult filmgyártási tevékenységet folytatni, ebben az esetben nem minősül a törvény szerinti támogatónak.⁴⁶

8. 4. 1. Az MNF által nyújtott támogatások típusai

Az MNF vissza nem térítendő, illetve visszatérítendő támogatásokat nyújthat. A visszatérítendő támogatások esetében a visszatérítés módját és mértékét az MNF egyedi támogatási szerződésekben állapítja meg.⁴⁷

Az MNF a mozgóképszakma számára közvetlen, vissza nem térítendő szelektív támogatást nyújt egész estés (legalább 85 perc hosszúságú) játékfilmek, egész estés (legalább 70 perc hosszúságú) animációs filmek, valamint egész estés (legalább 70 perc hosszúságú) dokumentumfilmek előállításához kapcsolódó tevékenységekre, illetve a dokumentumfilmek vonatkozásában a filmterjesztést elősegítő marketing tevékenységre is. E tevékenységek közé tartozik a filmterv fejlesztése, a filmgyártás előkészítése, és a filmgyártás. Az MNF a vissza

⁴⁵ <http://mnf.hu/tsz/SZMSZ.pdf> (2014. 11.03.)

⁴⁶ 2004. évi II. törvény a mozgóképről 9/A. §

⁴⁷ A támogatási szerződést az MNF a nyertes pályázóval köti meg támogatási jogcímenként az államháztartás működési rendjéről szóló 292/2009. (XII.19.) Korm. rendeletben foglaltak alapján, kivéve, ha a nyertes pályázó projektársaság létrehozására köteles legkésőbb a támogatási szerződés megkötéséig. Ebben az esetben az MNF a támogatási szerződést a projektársasággal köti meg.

nem térítendő támogatást pénzbeli támogatás vagy az általa nyújtott szolgáltatás (pl. stúdió használat, laboratóriumi szolgáltatás, stb.) keretében nyújtja. A filmgyártás előkészítése, a filmgyártás, valamint a filmterjesztést elősegítő marketing tevékenység esetében kizárólag a filmelőállító részesíthető támogatásban. A támogatható mozgóképszakmai tevékenységekre a szelektív támogatást az MNF pályázat útján, az általa meghatározott értékelési és elbírálási szempontrendszer alapján nyújtja. A támogatáshalmazódási szabályok szerint egy produkció több típusú és több célú támogatásban is részesülhet külön pályázat alapján, ugyanakkor azonos vagy részben azonos elszámolható költségek esetén az MNF által nyújtott és bármely államháztartási forrásból származó összes támogatás – beleértve a közvetett támogatást (adókedvezmény) és a projekthez nyújtott csekély összegű támogatást is – intenzitása nem haladhatja meg az Mktv.-ben, illetve a nem filmgyártási célú mozgóképszakmai tevékenységek állami támogatásának szabályairól szóló 25/2008. (VIII. 8.) OKM rendeletben foglalt⁴⁸ támogatási intenzitást.⁴⁹

8. 5. Magyar Média Mecenatúra

A Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap olyan elkülönített vagyonkezelő- és pénzalap, amelynek feladata többek között az elsőként filmszínházban bemutatásra szánt filmalkotások támogatása. Az Alap a Műsorszolgáltatási Alap, valamint a Műsorszolgáltatás Támogató és Vagyonkezelő Alap jogutódja. Az Alap jogi személy, kezelője a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanácsa, amely az Országos Rádió és Televízió Testület jogutódja.⁵⁰

A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanácsa 2012-ben megújította film- és médiatámogatási rendszerét. A program a Magyar Média Mecenatúra nevet kapta. A támogatási rendszer két nagyobb egységből áll, egyrészt a médiaszolgáltatók rezsiköltségeit és a műsorgyártást támogató pályázatokból, másrészt a filmkészítés támogatásából, amely keretében ismeretterjesztő-, dokumentum-, animációs filmek, tévéjátékok és forgatókönyvek készítésére lehet pályázni.⁵¹

A Médiatanács által működtetett Magyar Média Mecenatúra programnak tehát két fő eleme van: pályázati forrást biztosít új, színvonalas televíziós alkotások gyártásához, illetve

⁴⁸ Támogatási intenzitás alatt azt értjük, hogy egy adott pályázat esetén a megvalósítandó projekt költségeinek hány százalékát fedezi az elnyert támogatás.

⁴⁹ http://mnf.hu/tsz/TAMOGATASI_SZABALYZAT-aktualis.pdf (2014. 11. 03.)

⁵⁰ 2010. évi CLXXXV. törvény 136. §

⁵¹ <http://mediajogfigyelo.hu/index.php?do=a&id=2505> (2014. 11. 03.)

hozzájárul a helyi televíziók és rádiók működéséhez, műsoraik elkészítéséhez. Akár a filmalkotók, akár a médiumok támogatásáról van szó, a cél egy: mindenki egyenlő eséllyel jusson hozzá a kulturális javakhoz, és a nézők és a hallgatók pedig minél több minőségi tartalom közül tudjanak válogatni.⁵² A program a célok, az allokált támogatások összegének egymáshoz viszonyított aránya és a támogatható műfajok tekintetében kiegészíti az MNF támogatási rendszerét. A Médiatanács szerepe ebben annyi volt, hogy az MNF működési elveihez hasonló ösztönző, nyitott és áttekinthető pályázati struktúrát kellett felépítenie és fenntartania. A program nem befolyásolja az MTVA azon jogát, hogy – a Médiatanács előzetes jóváhagyásával – megállapodást köthessen az MNF-fel filmalkotások támogatásáról.⁵³

A Médiatanács 2011-ben elindított filmtámogatási rendszere indulása óta közel 450 film és filmhez köthető alkotás – tévéjáték-, ismeretterjesztő-, dokumentum-, animációs, kísérleti- és kisjátékfilm, audiovizuális online tartalom, valamint forgatókönyv – megvalósításához adott támogatást több mint 4,7 milliárd forintnyi értékben. A támogatott filmek közül már több mint 150 alkotás elkészült, amelynek döntő többségét a Magyar Filmhéten is láthatta a nagyközönség. Az MNF és az NMHH Médiatanácsa 2014. október 13. és 19. között rendezte meg a Magyar Filmhetet, melynek célja, hogy a nagyközönség és a filmszakma képviselői megismerhessék a 2012-2014 között bemutatott vagy bemutatásra kerülő filmalkotásokat.⁵⁴

Az első alkalommal megrendezett Magyar Filmhétre 332 alkotás nevezett, amelyek közül 116 az NMHH Médiatanácsa Magyar Média Mecenatúra program támogatásával készült. A Filmhét keretében 105 dokumentumfilmet, 87 rövidfilmet, 62 animációt, 36 ismeretterjesztő filmet, 26 egészestés játékfilmet és 16 tévéfilmet tekinthet meg a közönség, ebből 15 animációs film, 40 dokumentumfilm, 26 ismeretterjesztő film, 22 kisjátékfilm és 13 tévéjáték készült a Magyar Média Mecenatúra program támogatásával. Az NMHH Médiatanácsa jövőre is 14 pályázatot tervez kiírni a Magyar Média Mecenatúra programban, amelyre éves szinten 3 milliárd forint jut.⁵⁵

⁵² http://nmhh.hu/dokumentum/162006/12200105_nmhh_fogyasztoi_kiadvany_mecenatura.pdf (2014. 11. 03.)

⁵³ 2004. évi II. törvény 12. § (5) bek.

⁵⁴ <http://filmhet.hu/cikk/a-filmh%C3%A9t/lang:hun> (2014. 11. 03.)

⁵⁵ <http://inforadio.hu/hir/kultura/hir-674362> (2014. 11. 03.)

9. A filmalkotás támogatásának adókedvezménye Magyarországon

Az Európai Bizottság 2014. június 24-i határozatában jóváhagyta a magyar hatóságok kérelmét, miszerint a magyarországi filmalkotások gyártási költségeinek közvetett, azaz adókedvezmény formájában nyújtott támogatása 20%-ról 25%-ára emelkedhessen. A vonatkozó törvénymódosítást – illetve egyéb, a filmtámogatást érintő változásokat – 2014. szeptember 24-én fogadta el az Országgyűlés. Az Országgyűlés az Európai Bizottság döntése alapján elfogadta az egyes törvényeknek a költségvetési tervezéssel, valamint a pénzüpiaci és a közüzemi szolgáltatások hatékonyabb nyújtásával összefüggő módosításáról szóló 2014. évi XXXIX. törvényt (Módtv.), amelyben többek között módosításra került a társasági adóról szóló törvény (Tao. törvény), illetve a mozgóképről szóló törvény (Mktv.) is. A módosítások értelmében a filmalkotással kapcsolatban adható közvetett támogatás mértéke főszabályként a jóváhagyott közvetlen filmgyártási költség 20%-ról 25%-ra nő. Az új szabályt (bizonyos kivétellel) a mozgóképszakmai hatósághoz 2014. június 25-ét követően benyújtott filmregisztrációs kérelmek alapján folyamatban lévő eljárások esetében is alkalmazni kell, ha a Módtv. hatálybalépését követően – azaz a kihirdetést követő napon – támogatási igazolás kiadására irányuló kérelmet nyújtanak be. A Módtv. továbbá jelentősen megemeli az MNF letéti számlájára utalható maximális támogatási összeg keretét, így a jelenlegi 7 milliárd Ft helyett 2015-ben összesen 12 milliárd Ft közvetett támogatás nyújtására lesz lehetőség. A filmtámogatás mértékével kapcsolatos változások az alábbiak. A Módtv. a támogatási intenzitás felső határát a filmalkotás gyártási költségvetésének – nemzetközi koprodukciós filmalkotás esetén a magyar hozzájárulás arányának – 100%-ára emelte annak 90%-áról a magyar nyelven gyártott (és várhatóan nem nyereséges) filmalkotások, továbbá az alacsony költségvetésű filmek esetén. A támogatás mértéke a magyar hozzájárulás 60%-áig is terjedhet (50% helyett), ha a nemzetközi koprodukciós filmalkotásban a magyar filmelőállító mellett legalább egy EGT-állambeli filmelőállító is részt vesz. Olyan nemzetközi koprodukciós filmalkotás esetén, amelyben a magyar mellett legalább egy, az OECD Fejlesztési Támogatási Bizottságának listáján felsorolt valamely állambeli filmelőállító is részt vesz, a támogatás mértéke a magyar filmalkotás gyártási költségvetésének (nemzetközi koprodukciós filmalkotás esetén a magyar hozzájárulás arányának) a 100%-áig terjedhet. A Módtv. továbbá módosítja a magyar filmelőállító és a magyar filmgyártó Mktv.-ben megtalálható fogalmát is,

oly módon, hogy kiveszi a tulajdonosi összetételre vonatkozó rendelkezést, így kizárólag a magyarországi székhely marad fogalmi elem.⁵⁶

Az adókedvezmény célja, hogy növelje a részben vagy teljes egészében Magyarországon gyártott filmek számát, így erősítve a hazai audiovizuális ipart, növelve az ország produkciós kapacitását, a szektorban foglalkoztatott szakemberek számát, pozitív hatást gyakorolva a gazdaság egészére. Az adókedvezmények rendszere mindezt úgy éri el, hogy egyrészt pénzügyi visszatérítési és befektetési lehetőségeket kínálva arra ösztönzi a külföldi filmelőállítókat, hogy Magyarországon készítsenek filmeket, csökkentve ezzel filmjük gyártási költségeit, másrészt többletforrásokat teremtet a koprodukciók és a nemzeti filmek számára úgy, hogy a magyar vállalkozásokat filmgyártási célú befektetésekre ösztönzi.⁵⁷

A filmtörvény kétféle produkciót különböztet meg az adókedvezmény szempontjából. Léteznek egyrészt megrendelésre készült filmek (bérmunka produkciók), ezek külföldi filmelőállítók által Magyarországon készített produkciók, amelyek egy megbízott magyar filmgyártó vállalkozás közreműködésével készülnek; másrészt léteznek nem megrendelésre készült filmek (koprodukciók vagy magyar filmek), melyek magyar filmelőállító vagy koproducer által, hazai befektetők pénzügyi közreműködésével készített produkciók. Az első típus azon filmek támogatását szolgálja, amelyeknél a film költségvetése teljes mértékben biztosított (jellemzően a külföldi filmgyártó által), de a cél az, hogy a visszatérítés révén a magyarországi gyártási költségeket a külföldi filmkészítő csökkentse. Ebben az esetben a visszatérítésben közvetlenül a külföldi filmgyártó részesül, melyet a hazai adófizető vállalkozástól kap meg. A visszatérítést az adófizető cég kizárólag adócsökkentési célból nyújtja a filmgyártónak. A feleket egymással szemben szerződéses kapcsolatok kötelezik. A magyar filmgyártó vállalkozás vállalja saját maga és a produkció regisztrációját a Nemzeti Filmirodánál, a külföldi filmkészítővel kötött szerződés szerint a film gyártásához szükséges szolgáltatások és javak megrendelését és nyújtását, valamint a vállalt szolgáltatások magyarországi igénybevételét. A magyar adófizető vállalkozás vállalja a magyarországi gyártás (vagy annak egy szakasza) befejezése és a támogatási igazolás Filmiroda általi kiadása után a magyarországi filmgyártási költség 25 %-ának megfizetését a külföldi filmkészítő részére. A támogatást nyújtó magyar adófizető vállalkozást mind a magyar, mind a külföldi gyártó bevonhatja a konstrukcióba. Az adókedvezmény második formája azon filmek támogatását szolgálja, amelyeknél a film teljes költségvetését a gyártók nem tudják biztosítani, ezért külső magánfinanszírozókat is

⁵⁶ <http://orientax.hu/hir/25-ra-emelkedik-a-filmes-adokedvezmeny> (2014. 11. 03.)

⁵⁷ <http://hungarianfundraiser.hu/tamogatottaknak/20120502.html> (2014. 11. 03.)

be kívánnak vonni. Ebben az esetben a szükséges forrást a produkció magyar filmelőállítója (koproducere) részére a hazai adófizető vállalkozás nyújtja. Az adófizető cég a befektetése ellenében nemcsak adókedvezményben részesül, hanem a film bevételeiből is részesedik (ennek minimuma nincs meghatározva).⁵⁸

⁵⁸ <http://www.hungarianfundraiser.hu/tamogatottaknak/20120506.html> (2014. 11. 03.)

10. Üzleti alapú támogatás

2003-ban Magyarországon alapvető reformokat indítottak el a filmipar és filmkultúra területén. A filmszakma jogalkotói felismerték, hogy a hazai filmművészet és a filmszakma fellendülése csak a filmipar egyidejű fejlesztésével valósulhat meg. A filmtörvényben megfogalmazott reformok célja kettős: egyrészt Magyarországot Közép-Európa egyik legvonzóbb és legversenyképesebb filmes színhelyévé tenni, másrészt új forrásokat teremteni a hazai filmszektor számára. A 2003-ban elfogadott filmtörvénnyel konkrét jogszabályi formát nyertek azok a reformlépések, amelyek a filmipar mint gazdasági ágazat élénkítését és sikeres működését szolgálják, a törvény ugyanis megteremtette annak a lehetőségét, hogy a hazánkban készülő filmeket finanszírozó vállalatok társasági adókedvezményben részesüljenek. A törvényi keretek tehát adottá váltak, csak az hiányzott, hogy a vállalati és a filmkészítői oldal közötti kapcsolat létrejöjjön. A filmes ipar és a gazdasági élet kapcsolatában rejlő lehetőségekre figyelt fel Magyarország egyik befektetési bankja, a Concorde Értékpapír Zrt., amikor hozzáfogott filmfinanszírozási konstrukciójának kidolgozásához. A hazai filmes és pénzügyi szakma szereplőivel folytatott együttműködés eredményeképpen a bank létrehozta a Concorde Filmfinanszírozási Alapot. Az Alap feladata az, hogy közvetítő szerepet töltsön be a Magyarországon készülő filmalkotások és a nyereségesen működő hazai nagyvállalatok között. A Concorde a nagyvállalatok és a producerek számára végzett szolgáltatása során összegyűjti a finanszírozást igénylő produkciókat, megteremti a finanszírozás jogi, pénzügyi és számviteli hátterét, megkötöti a szükséges szerződéseket, biztosítja a produkció megvalósulásához szükséges forrásokat, és gondoskodik az adóigazolások begyűjtéséről is. Az adókedvezményt igénylő filmalkotások producerei a filmtörvény végrehajtásáért felelős intézménynél, a Nemzeti Filmirodánál kötelesek regisztráltatni magukat, az adókedvezményre való jogosultság igazolásáért az iroda felel. Ezért az Alap filmfinanszírozási tevékenysége során szorosan együttműködik a Filmirodával. A konstrukció sajátossága tehát, hogy mind a produceri, mind a vállalati oldal számára nyújt szolgáltatásokat, ezáltal a két fél együttesen élvezi a rendszerből származó előnyöket. Bár a Concorde elsődleges feladatának a filmprodukciók forráshoz jutásának megszervezését tekinti, a konstrukció a producerek teljes körű kiszolgálására törekszik. Segítséget nyújt a filmprodukciók költségvetésének megtervezésében, a produkció könyvelésében, az adminisztrációban és jogi kérdésekben, valamint a Filmirodával történő elszámolásban. Ezen fontos kiegészítő szolgáltatások nyújtásával a producerek mentesülnek a forrásszerzés járulékos problémáitól és minimalizálhatják a Filmirodával való elszámolás kockázatát. A

konstrukció jellemzője még, hogy a producer nem egy-egy vállalat támogatását kapja, hanem az Alapon keresztül a támogatások elosztása valósul meg, valamint, hogy a támogató vállalat nem szerez jogokat a produkcióval kapcsolatban, nem szólhat bele a gyártásba sem. Az Alap elsősorban nagyjátékfilmek finanszírozását végzi, de támogatást nyújt tv-filmek, sorozatok, dokumentumfilmek készítéséhez is. A finanszírozandó produkciók kiválasztását olyan szakemberek végzik, akik megfelelő tapasztalatokkal rendelkeznek a finanszírozás, illetve a filmgyártás területén. A hangsúly nem a szelektáláson van, a cél az, hogy minél nagyobb számú produkció váljon alkalmassá arra, hogy a Concorde által kezelt forrásokhoz hozzáférjen. Az alapba fektető társaságok – döntően nagyvállalatok, kereskedelmi bankok – haszna, hogy befektetett pénzükre kétféle adókedvezményt is igénybe vehetnek. Az Alap a befektetés összegét minden egyes produkciónál a rendelkezésre bocsátott források arányában osztja szét a befektetők között. Ezzel egy-egy nagyvállalat akár évi 20-25 filmet is támogathat úgy, hogy mindeközben anonim maradhat, hiszen nem szükséges, hogy megjelenjen a film támogatójaként. Ugyanakkor a vállalat kockázata minimális azáltal, hogy a támogatást csak az adókedvezményre jogosító igazolások átvétele után kell a Concorde rendelkezésére bocsátania.⁵⁹

A Concorde tehát a hazai filmipar egyik legnagyobb üzleti alapú támogatója, Magyarországon elsőként hozott létre filmfinanszírozási alapot,⁶⁰ amely 2013-ban több mint 50 produkció elkészüléséhez járult hozzá a legkülönbözőbb műfajokban, segítve körülbelül 8 milliárd forint összköltségvetésű film létrejöttét.⁶¹

A fentiek alapján elmondható, hogy a filmfinanszírozás ezen új módszere kiváló például szolgálhat a kulturális és a gazdasági élet közötti lehetséges kapcsolatra.

⁵⁹ <http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=240995> (2014. 11. 03.)

⁶⁰ http://film.elte.hu/wp-content/uploads/2011/09/bfa-2011_fall_semester.pdf (2014. 11. 03.)

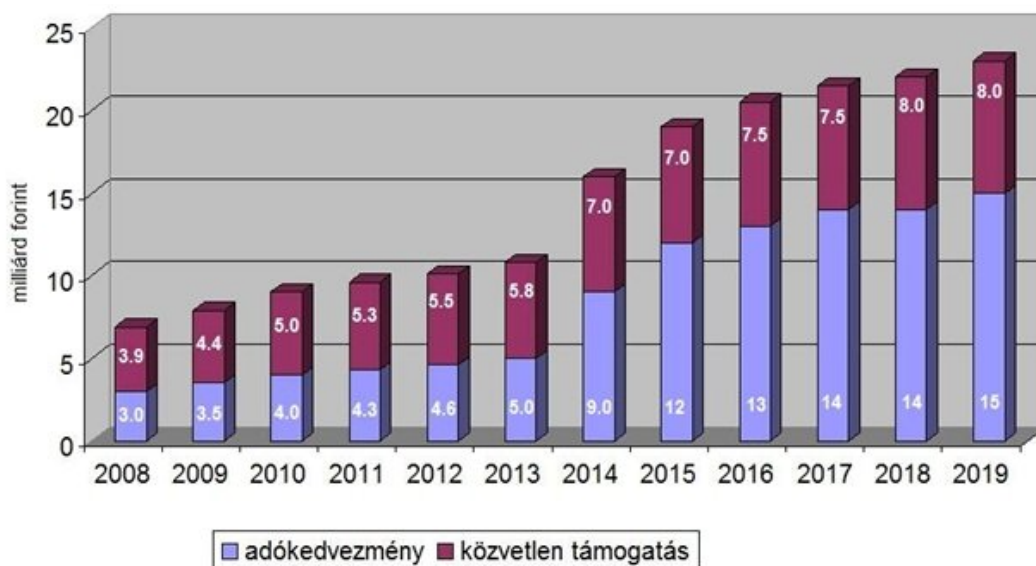
⁶¹ http://www.con.hu/resources/pdf/EvesJelentes_2013.pdf (2014. 11. 03.)

11. A magyar filmfinanszírozás értékelése

2014-ben két központi intézkedés is ösztönzi a filmgyártást: egyrészt az Országgyűlés a magyarországi filmköltség után igénybe vehető adókedvezmény 20-ról 25 százalékra emeléséről döntött, másrészt látványosan nő a filmtámogatásra fordítható állami támogatás összege is. Habár Brüsszel szigorítani akarta az uniós támogatási rendszert, az Európai Bizottság a 2014-2019-es időszakra összesen 122 milliárd forint szubvenciós tervet hagyott jóvá, ez több mint kétszerese a 2009-2014-ig tartó időszakra jóváhagyott 54 milliárdnak. A döntés Magyarország számára azt jelenti, hogy 2019-ig összesen 122 milliárd forintot nyújthat adókedvezményként, illetve közvetlen, főként az MNF-en keresztül folyósított támogatás formájában.⁶²

1. ábra

Brüsszel által jóváhagyott filmtámogatás

Forrás: Vitéz F. Ibolya: Egyre bőkezűbb a filmtámogatás: adócsapdázás. *HVG*, 2014. 39. sz. 62. o.

A mérleg erősen a bér munkák felé billen, és a közvetlen támogatások fő elosztója, az MNF is óvatosan támogatja a filmeket. A szerződési sebességet egyrészt a forgatókönyvek beható

⁶² Vitéz F. Ibolya: Egyre bőkezűbb a filmtámogatás. adócsapdázás. *HVG*, 2014. 39. sz. 62-63. o.

tanulmányozása befolyásolja, másrészt a támogatási programban megadott maximum betartásának követelménye, vagyis az adókedvezmény és a direkt támogatás nem lépheti túl a megengedett keretet. A régiós versenyben elődleges konkurencia, Prága 20 %-os támogatásnál tart, noha a támogatási rendszer teljesen eltérő: az adott évre előirányzott támogatási keretből csak az részesedik, aki időben jelentkezik. Magyarországon nincs ilyen korlát, aki regisztrál a Filmirodánál, az megkapja a 25 %-os kedvezményt. A verseny ezzel együtt erős a régióban, Románia és Bulgária számos stúdióval és viszonylag alacsony árakkal operál, Horvátország pedig 20 %-os kedvezményt kínál.

11. 1. Egy lehetséges filmpolitikáról

A magyar filmirányítási rendszerben történt 2010-es változások óta talán elegendő idő eltelt ahhoz, hogy mindenki értékelje és levonja a megfelelő következtetéseket, merre tart a hazai filmipar, javultak vagy romlottak a szakma lehetőségei. Az a változás, ami bekövetkezett, jelentősen módosította a kialakuló szakmai-produkciós műhelyek perspektíváit, elsősorban a kreatív területeken. Első lépésben, részben a gazdasági válság okán is, a korábbi banki kapcsolatok nehezültek el, mely új finanszírozási modellek kialakítására kényszerítette a piaci szereplőket. Egyszerre zárultak be a korábbi pénzpiaci lehetőségek kapui. A gazdasági válság nem kímélte az európai partnereinket sem, de miután a magyar filmgyártók tőke és piac nélkül maradtak, csak abban reménykedhettek, hogy az új struktúra lehetőséget nyújt majd új produkciók elindítására. A korábbi százával készült dokumentumfilm, természetfilm, animációs alkotások, kisfilmek és kísérleti alkotások fő súlypontja a közszolgálati televíziók pályázati rendszerébe terelődött át. Az MNF küldetése és prioritása a játékfilmek, és a 70 percet meghaladó, akár mozi forgalmazásra is érett alkotások támogatása lett. Európa egyik legsikeresebb filmes régiója Skandinávia, és ezen belül is Dánia: egyrészt a dán filmek, rendezők, színészek rendkívül keresettek, valamint a dán produkciós cégek megbízható koprodukciós partnerei a nemzetközi filmvilágnak, másrészt a dán film a nemzeti kultúra része, összkulturális értékek integrálója és hordozója. Filmpolitikájuk integrálja az oktatást, képzést, természetesnek veszi a kísérletezést, nagy figyelmet fordít a gyártásra és a kész produkciót nemcsak a bemutatóig kíséri, hanem érdemi és jelentős hazai és nemzetközi támogatást ad a forgalmazásnak. Dánia sikeresen integrálta a skandináv filmpiacot. Együttműködik a svédekkel, finnekkel, norvégokkal és Izlanddal is közösen pályázik az európai és a lokális támogatásokra. Magyarország a Visegrádi Négyek országaiban kiváló cseh, lengyel, szlovák partnerekkel dolgozhatna szorosabban együtt. A Dán Filmintézet

koordinálja ezt a munkát, szoros együttműködésben a televíziókkal, valamint a dán filmes szakemberekkel. A különböző szakmai és civil szervezetekkel folyamatos konzultációt alakítottak ki. A Filmintézetet szakmai tanácsadó szervezetek is segítik a döntéshozatalban, és határozott időre, 3-5 évre alkalmazzák tanácsadóikat. Rövid, 4 éves és stratégiai, 15-20 éves időszakra terveznek, hiszen a mindenkori dán költségvetés részét képezi a támogatási rendszer. A tervek hatnak a képzésre, a gyártásra és a forgalmazásra egyaránt. Támogatják a decentralizált mozihálózatot, a művészmozikat és a nemzeti filmörökséget. Az a törekvés, hogy a magyar film, mint brand megerősödhessen, még erősebb marketingtámogatást kíván és egy sokkal szorosabb kapcsolatot a filmes alkotók és a nézők között. Az egyablakos rendszer, az új koprodukciós lehetőségek keresése, valamint az európai filmtámogatási struktúra együttesen kényszeríti ki, hogy a produkciós cégek változtassanak korábbi működési gyakorlatukon. Mivel itthon megszűnt minden klasszikus filmtámogatási lehetőség az MNF-en kívül, így az egyetlen mód arra, hogy a magyar filmipar sikeresen integrálódjon a nemzetközi filmiparba, ha az MNF-fel együttműködve alakítják ki a hazai filmes műhelyek stratégiájukat; támogatási politika nélkül a magyar film is életképtelen. Piaci körülmények között is nehéz szabad forráshoz jutni, hiszen a magyarországi bankok – néhány kivételtől, így pl. a Concorde Értékpapír Zrt.-től eltekintve – befektetési és hitelezési politikája nem preferálja a filmes projekteket. Ahogyan sikerült megteremteni a közvetlen állami támogatás nélküli MTVA és az MNF általi finanszírozást az Európai Unió előírásai szerint, úgy a magyar filmipar fejlesztéséhez meg kellene fontolni egy érdemi együttműködést a hazai és az uniós finanszírozási rendszer között.⁶³

⁶³ <http://www.mpsz.org.hu/hirek.htm> (2014. 11. 03.)

Összegzés

A fentiekből láthatjuk, hogy számos nehézséget rejt magában az audiovizuális ágazatra vonatkozó állami támogatási szabályoknak a gazdasági és kulturális nemzeti érdekekkel, valamint a támogatás mögött meghúzódó közös európai célokkal való összeegyeztetése.

A nemzeti filmfesztiválok – például a cannes-i filmfesztivál – idején zajló promóciós tevékenységből következtethetünk arra, hogy az európai filmek nemzetközileg keresettek és versengenek a közönség figyelméért.

Az MMKA megszüntetését követően az MNF központosított programját a mozgóképszakma zöme elutasította a szakmai önrendelkezés elvesztése miatt - ugyanakkor a rendszer bürokratikus jellegének pozitívumaként értékelték, hogy az évente ismétlődő „alkudozás” helyett ezentúl biztos forrással számolhat a filmszakma.⁶⁴

Az ismertetett támogatási lehetőségek alapján megállapíthatjuk, hogy az úgynevezett kulturális szolgáltatásoknak az állam a közjó képviselőjében tulajdonosa, megrendelője vagy támogató mecénása lehet. De milyen károkkal és veszélyekkel járhat egy elhibázott támogatási politika? Az említett támogatási módszerekből láthatjuk; több területen megfigyelhető, hogy az állami művészeti mecenatúra elsősorban az alkotások létrejöttét támogatja, és nem fordít figyelmet arra, hogy a művek eljussanak a közönséghez, így például a hazai produktum és a forgalmazás között semmiféle életszerű kapcsolat nem működik.⁶⁵

Az új magyar szabályozás ellentmond a magyar és európai szerzői jogi hagyományoknak, illetőleg az alapvetően rendezői filmgyártásnak, mely szerint a film műalkotás, melyet az első filmnovellától az utolsó vágásig a rendező hoz létre. Ez az alapvetés dől meg azzal, hogy a Filmalap az elkészült filmeket egy ötvenfős nézői tesztcsoportnak vetíti le, és az így kapott visszajelzések fényében dől el, maradhat-e a rendezői vágás, vagy – ha arra a rendező maga nem hajlandó – az MNF újravágja az alkotást.⁶⁶ Ez megnehezíti a koprodukciós filmkészítést is, hiszen kiveszi a végső döntést azok kezéből, akik az állam mellett szintén támogatást nyújtanának a filmhez. Nem biztos az sem, hogy egy szerzői filmet, mely a rendező esztétikai elgondolásai alapján készül, a közönség ízlésének kell legitimálnia. Az utolsó vágás jogának elvesztése nyilván számos alkotót kényszeríthet öncenzúrára, vagyis elképzelhető, hogy bizonyos filmek emiatt nem készülnek el. Az alkotók egyetértenek abban, hogy az állam jogosult az adófizetői pénzek felhasználásának az ellenőrzésére, ebbe azonban a mű végső formájának

⁶⁴ Vitéz F. Ibolya: Növekvő filmtámogatás: relativitás-elmélet. *HVG*, 2013. 31. sz. 59-60. o.

⁶⁵ <http://www.kortaronline.hu/2005/01/a-kultura-finanszirozasa/6952> (2014. 11. 03.)

⁶⁶ Fontos kitétel, hogy mindezen a jogait a Filmalap akkor érvényesítheti, ha az általa nyújtott, maximum 150 millió forintnyi támogatás kiteszi a film költségvetésének ötven százalékát.

kialakítása nem tartozik bele. További feszültséget is előidéz ez a rendelkezés, hiszen az európai koprodukciókat támogató Eurimages szintén az európai szerzői jogi tradíciókat tartja szem előtt, ami azt is jelentheti, hogy a végső vágás jogának elvesztésével az alkotók nem pályázhatnak az egyik legnagyobb európai pályázati forráshoz. Az MNF a brit példát hozza fel: a Brit Filmintézetet támogató Nemzeti Lottóvállalat (National Lottery)⁶⁷ is magánál tartja az utolsó vágás jogát. Csakhogy a brit film nem része az európai támogatási rendszereknek, a magyar film viszont rászorul az európai együttműködésre.⁶⁸

A filmszakma és a támogatások elosztói között fennálló különböző érdekütköztetéseken túl látni kell, hogy Magyarország közép-kelet-európai viszonylatban évről évre egyre jelentősebb szubvenciót nyújt főként adókedvezmény és közvetlen támogatás formájában. A forráselosztás elvei gyökeresen megváltoztak az MNF alapítása óta, mely szabályok azonban megfelelő konzultáció mellett módosíthatók. Erre példa az MNF Támogatási Szabályzatának 2014. július 15-i módosítása, amely a pályázók számára az eddiginél kedvezőbb rendelkezéseket tartalmaz. Ezek közül a legfontosabb a bevétel-részesedési szabályok módosulása. Ezeket az MNF a saját, valamint a produceri érdekek közötti egyensúly megvalósítása céljából, a produceri szövetségek véleményének figyelembe vételével oly módon alakította ki, hogy azzal segítse a filmelőállító cégek fenntartható működését, fejlődését.

⁶⁷ 1995-től az átalakított Nemzeti Lottóvállalat (National Lottery) az angol filmgyártás komoly támogatójává vált. <http://www.lotterygoodcauses.org.uk/funding> (2014. 11. 03.)

⁶⁸ <http://www.goethe.de/ins/hu/bud/kul/mag/flm/fls/hu9082624.htm> (2014. 11. 03.)

Irodalomjegyzék

Felhasznált irodalom

- Géczi Zoltán: A nyugati fellegrvár ostroma. Ázsiai filmpiac. *Filmvilág*, 2014. 8. sz. 32-34. o.
- Huber Zoltán: A siker ára. Mi lesz veled blockbuster? *Filmvilág*, 2014. 8. sz. 28-31. o.
- Muhi Klára: Tiszta Amerika. Magyar filmipar. *Filmvilág*, 2010. 3. sz. 4-7. o.
- Muhi Klára: Filmrendszerváltás. Filmesekek az filmgyártási struktúráról. *Filmvilág*, 2011. 7. sz. 4-7. o.
- Muhi Klára: Képtelen év. Filmrendszerváltás 2011. *Filmvilág*, 2012. 1. sz. 4-5. o.
- Sepsi László: Ismétlési kényszer. A blockbuster széria. *Filmvilág*, 2014. 8. sz. 35-37. o.
- Szűjártó Imre: Tiszta beszéd. Közép-kelet-európai filmtörvények. *Filmvilág*, 2008. 10. sz. 38-39. o.
- Vitéz F. Ibolya: Átalakul a filmfinanszírozás. Vágóképek. *HVG*, 2010. 45. sz. 52-53. o.
- Vitéz F. Ibolya: Kormánybiztos a filmgyártás élén. Ipari forradalom. *HVG*, 2011. 4. sz. 55-56. o.
- Vitéz F. Ibolya: Növekvő filmtámogatás: relativitás-elmélet. *HVG*, 2013. 31. sz. 59-60. o.
- Vitéz F. Ibolya: Egyre bőkezűbb a filmtámogatás. adócsapdázás. *HVG*, 2014. 39. sz. 62-63. o.
- Zachar Balázs: Filmtámogatás az Európai Bizottság szemüvegén keresztül. *Állami támogatások joga: a Pénzügyminisztérium Támogatásokat Vizsgáló Iroda és a Versenyjogi Kutatóközpont periodikája*, 2013. 4. sz. 115-126. o.

Felhasznált jogszabályok

2004. évi II. törvény a mozgóképről
2006. évi XLV. törvény a mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény módosításáról
2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról
2011. évi CLXIX. törvény a mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény módosításáról
- A Kormány 1008/2011. (I. 17.) Korm. határozata a nemzeti filmipar megújításáért felelős kormánybiztos kinevezéséről és feladatairól

Internetes hivatkozások

http://ec.europa.eu/competition/consultations/2013_state_aid_films/draft_communication_hu.pdf

<http://www.filmtett.ro/cikk/2643/filmipar-europaban-europai-filmtamogatasi-rendszerek-3-resz>

http://filmalap.hu/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=38&Itemid=57

<http://filmhirek.com/szotar/>

<http://www.filmtett.ro/cikk/2684/filmipar-europaban-kozvetlen-filmtamogatasi-rendszerek>

<http://www.europatanacs.hu/pdf/filmprodukcio.pdf>

<http://www.filmtett.ro/cikk/2697/filmipar-europaban-kozvetett-tamogatasok-az-adokedvezmenyek-szerepe-es-jelentosege>

<http://magyar.film.hu/filmhu/hir/filmalap-az-europai-bizottsag-javaslat-a-europai-filmipar-egeszeneke-lenne-karos-hir-magyar-nemzeti-filmalap-eu.html>

<http://www.filmtett.ro/cikk/2715/filmipar-europaban-a-filmgyartas-alternativ-finanszirozasi-forrasai>

http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/hu/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.13.2.html

<http://filmtekerics.hu/hirek/ujabb-hat-evre-biztositott-a-filmes-adokedvezmeny>

http://beszelo.c3.hu/onlinecikk/a-kulturalis-szfera-helyzete-magyarorszagon#toc_a_magyar

http://www.mmonline.hu/cikk/ezzel_gyarapodott_a_filmalap

http://filmalap.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=58&Itemid=53

<http://mnf.hu/tsz/SZMSZ.pdf>

http://mnf.hu/tsz/TAMOGATASI_SZABALYZAT-aktualis.pdf

<http://mediajogfigyelo.hu/index.php?do=a&id=2505>

http://nmhh.hu/dokumentum/162006/12200105_nmhh_fogyasztoi_kiadvany_mecenatura.pdf

<http://filmhet.hu/cikk/a-filmh%C3%A9t/lang:hun>

<http://inforadio.hu/hir/kultura/hir-674362>

<http://orientax.hu/hir/25-ra-emelkedik-a-filmes-adokedvezmeny>

<http://hungarianfundraiser.hu/tamogatottaknak/20120502.html>

<http://www.hungarianfundraiser.hu/tamogatottaknak/20120506.html>

<http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=240995>

http://film.elte.hu/wp-content/uploads/2011/09/bfa-2011_fall_semester.pdf

http://www.con.hu/resources/pdf/EvesJelentes_2013.pdf

<http://www.mpsz.org.hu/hirek.htm>

<http://www.kortaronline.hu/2005/01/a-kultura-finanszirozasa/6952>

<http://www.lotterygoodcauses.org.uk/funding>

<http://www.goethe.de/ins/hu/bud/kul/mag/flm/fls/hu9082624.htm>